

ПОСЛЕРАТНА БЕОГРАДСКА АРХИТЕКТОНСКА ИЗГРАДЊА

Архитектонска изградња Београда, настала после ослобођења земље, не може се приказати одвојено од општих напора на оспособљавању, обнови и изградњи ратом опустошеног града. Она је део његовог урбаног развоја и раста, она је израз стваралаштва архитектата и урбаниста.

Временски се може поделити на период од краја 1944. до 1950. године, када је усвојен Генерални урбанистички план, па до данашњих дана његове реализације. Просторно урбанистички, најбоље је приказати ову делатност кроз реконструкцију историјских делова Београда и Земуна и преко реализације нових делова града при чему најзначајније место има Нови Београд. По врстама архитектонских објеката треба се осврнути на станбену изградњу, подизање привредних објеката, друштвених општеградских зграда и ансамбала као и објеката и површина за одмор, рекреацију, спорт и разоноду. У једном делу приказа треба се дотаћи комуналних уређаја и постројења — инфраструктурних мрежа, основа за крвоток градског живота.

У приказу смо квантитативне показатеље, колико је више било могуће, лоцирали — и самим тим смо тражили њихово просторно дејство у формирању града. Затим смо пошли и корак даље у рашчлањавању тих података — износећи њихове ауторе, везујући дела за ствараоце. Поред количинског дејства података, уносили смо, када се то могло, и квалитетне вредности, као утицајне за регистровање дела. При томе смо, по правилу, користили већ „дате“ оцене — по разним усвојеним друштвеним критеријумима, као што су одговарајуће награде и званична признања.

При свему овоме, с обзиром на карактер приказа који не допушта аналитичке поступке, нисмо дубље улазили у уже стручне оцене домета; још мање смо тражили, проверавали или доказивали непогрешивост

„датих“ оцена или погдегде регистрованих података о ауторима одређених дела.

Код навођења личности првентвено је било да се уопштени подаци извуку из безличних облика и да се ауторизују. Код тога избор аутора је обављен више механички но аналитички: аутори су најчешће ишли за квантитетом дела; тако је, на пример, велико стамбено насеље поменуто због свог обима, нормално и ауторизовано. (Иако ово не сматрамо потпуним — јер би се више учинило када би и остали фактори за оцену стваралаштва уводили личности — мислимо да је корисно и коректно и у оваквим написима, који нису искључиво архитектонско стручни, везати дела за своје ствараоце. То ће помоћи и рад на комплетнијој и потпунијој оцени, поред у првом реду, информисаности, кроз сумарне заокружености о остварењима на архитектонској изградњи Београда — какав превасходан циљ има овај приказ.) Остајући доследни мишљењу да су ови резултати истовремено и дела грађана Београда, многих утицајних фактора и ван стручњака — покушавамо да свратимо пажњу и на неке од типичних акција (акције Народне омладине, Народног фронта, на пример) и на неке од људи ван професионалних стручњака.

Приказ и бројчани подаци, по правилу, односе се на период до 1970. године закључно.

Писати о периоду од 1944. до 1950. године — значи писати о честом решавању задатака на лицу места, без планова на папиру — са плановима у главама; писати о расчишћавању рушевина и видању крвавих градских рана, о оживљавању убијених делова града, о организовању живота за десетине и стотине хиљада грађана — значи писати о најбржој и најтежој реализацији урбанизма, о бржој но што је стизала рука да пројектује, бржој но што се стизало да забележи шта је урађено... То значи писати о трансформираним Београду из ру-

шевина у огромно градилиште, о његовим градитељима, његовим грађанима, бригадама Народног фронта, о првим органима народне власти, о Партији, о омладини Београда... То значи писати о почетном размаху маште наших урбаниста и архитеката, о жељама и сновима распламсалим полетом Обнове и изградње. Писати о овом периоду значи говорити и о планским захватима за дугорочнији развој града, о изradi Генералног урбанистичког плана Београда.

Генерални урбанистички план Београда је донет 1950. године. Обнова и изградња града дотле, просторно — плански, вођена је и усмеравања преко урбанистичке службе града (која је пролазила кроз више организационих облика). Тако је урбанистичко усмеравање у периоду Обнове спроводио Одсек за планску изградњу и уређење града при Техничком одељењу Извршног одбора НО града Београда. Да би се пак изградњи града приступило плански по савременим принципима, основан је, већ новембра 1945. године, Урбанистички институт. Он је био при Министарству грађевина НР Србије, а њиме је руководио арх. Никола Добровић. (Институт је крајем 1946. године ушао у састав Планске комисије НР Србије.) Већ у том периоду били су постављени неки основни елементи за израду новог Генералног урбанистичког плана. То су, пре свега, били идејна концепција о преласку Београда на леву обалу Саве и идејно решење железничког чвора (којим се савски амфитеатар ослобађа свих железничких постројења).

Почетком 1948. године институт улази у састав Грађевинског одељења ИОНО-а града Београда под називом Управа главног архитекте. На основу усвојених концепција, дискутованим на бројним стручним и политичким форумима, израђена је, средином 1948. године, прва идејна скица (на подлози 1 : 10.000) генералног решења саобраћаја и намене површина „Великог Београда“ — са Београдом, Новим Београдом и Земуном. Овим планом, рађеним у институту, обухваћен је развој Београда за период од тридесет година, а за 600.000 становника. Поред овог генералног решења, предложена су и нека идејна решења за изразито значајне и специфичне градске амбијенте и комплексе, као што су: Ташмајдан, Калемегдан, Теразијска тераса, Трг Републике, Славија, Светосавски плато, Савски амфитеатар и други.

Крајем 1948. године, реорганизацијом техничких служби града, укида се Управа главног архитекте, а новоформирана Упра-

ва за пројектовање ИОНО-а Београда објединила је основне техничко-пројектантске службе: урбанистичку, архитектонску и инжењерско-комуналну. Основни задатак Управе за пројектовање био је израда Генералног урбанистичког плана. Оваква организација, која је у оквиру ИОНО-а града објединила пројектантске службе и кадрове инжењера, архитеката и урбаниста, омогућила је синхронизован рад и разматрање проблема са свих аспеката.

При Управи за пројектовање, образована је, као саветодавно тело ИОНО-а, Урбанистичка комисија. Целокупна проблематика Генералног урбанистичког плана дискутована је у Урбанистичкој комисији, утврђивана су основна, превасходна решења која треба уносити у план, као што је на комисији прегледан и план у целини пре достављања ИОНО-у на усвајање.

Урбанистичку комисију су сачињавали: Владислав Рибникар, председник Комитета за кинематографију Владе ФНРЈ, Марко Никезић, потпредседник ИОНО-а Београда, арх. Братислав Стојановић, управник Управе за пројектовање, арх. Милош Сомборски, директор Урбанистичког завода, инж. Александар Милошевић, директор Инжењерског завода, економист Душко Стефановић, потпредседник Планске комисије ИОНО-а, Сретен Милојевић, начелник Геолошког института НР Србије, инж. Драгош Адамовић, пом. повереника за комуналне послове, инж. Милорад Милосављевић, функционер Саобраћајног одсека Повереништва унутрашњих послова ИОНО-а, инж. Макс Хлад, функционер Министарства унутрашњих послова Владе ФНРЈ (одељење ПАЗ-а), инж. Милан Јањушевић, функционер Министарства саобраћаја ФНРЈ, инж. Миладин Пећинар, проф. Техничке велике школе, инж. Ђорђе Лазаревић, професор ТВШ, арх. Бранко Максимовић, професор ТВШ, арх. Бранислав Којић, професор ТВШ, арх. Миладин Прљевић, арх. Александар Секулић, арх. Јосиф Најман, арх. Ђорђе Шуица, арх. Савка Антоновић, арх. Никола Гавриловић, арх. Станко Мандић, арх. Владета Максимовић, арх. Димитрије Маринковић, арх. Јосиф Кортус, арх. Ратомир Богојевић.

У публикацији „Београд — Генерални урбанистички план 1950“, записано је: да су радом на изради Генералног урбанистичког плана руководили архитекти Милош Сомборски, Ђорђе Шуица и Јосип Најман. Економист Душко Стефановић је водио економске анализе и програм развоја, инж. Александар Милошевић — санитарно — технички део арх. Савка Антоновић — спровођење смерница Генералног урбанистичког плана.

Шематски приказ урбанизације територије Београда и Земунa:

3345 хектара постојеће територије Београда и Земунa пре израде ГУП-на;

4805 хектара повећане територије по доношењу ГУП-на усвојеног 1950.;

4320 хектара повећане територије по допуни ГУП-на извршеној 1957.

Présentation schématique de l'urbanisation du territoire de Belgrade et de Zemun.

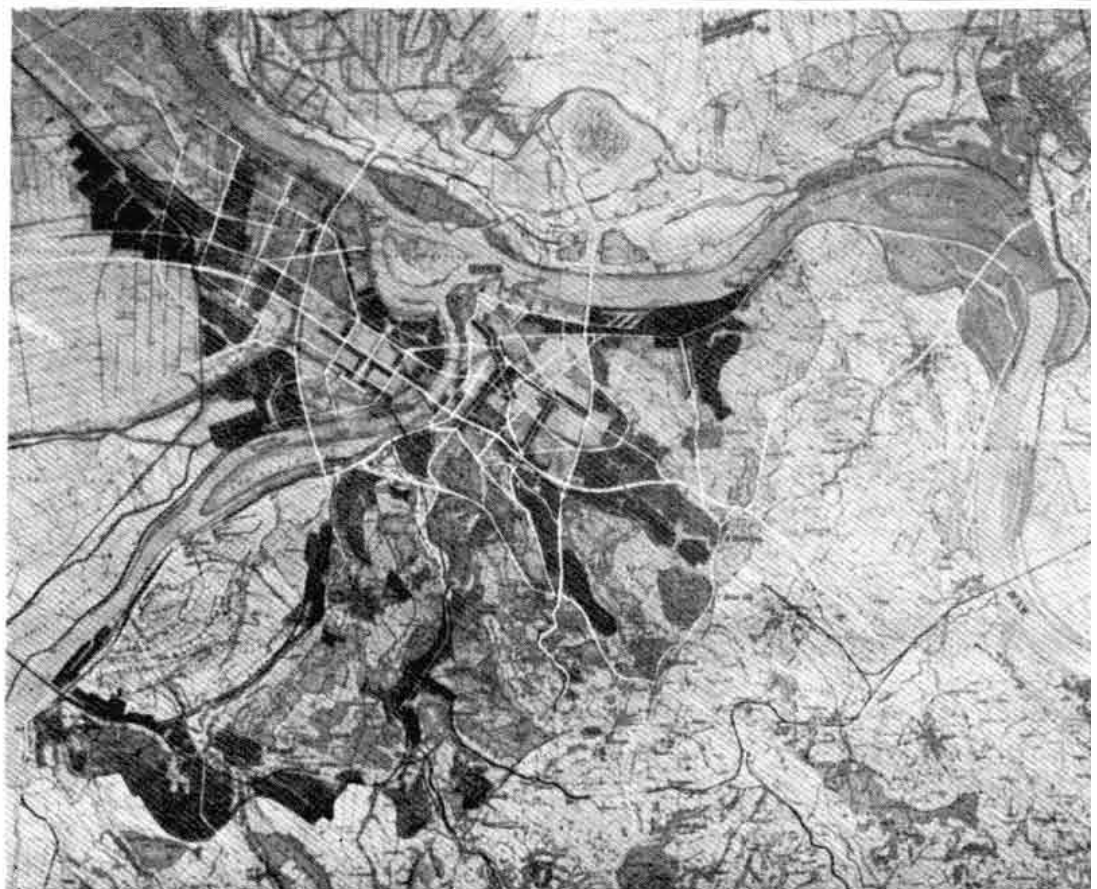
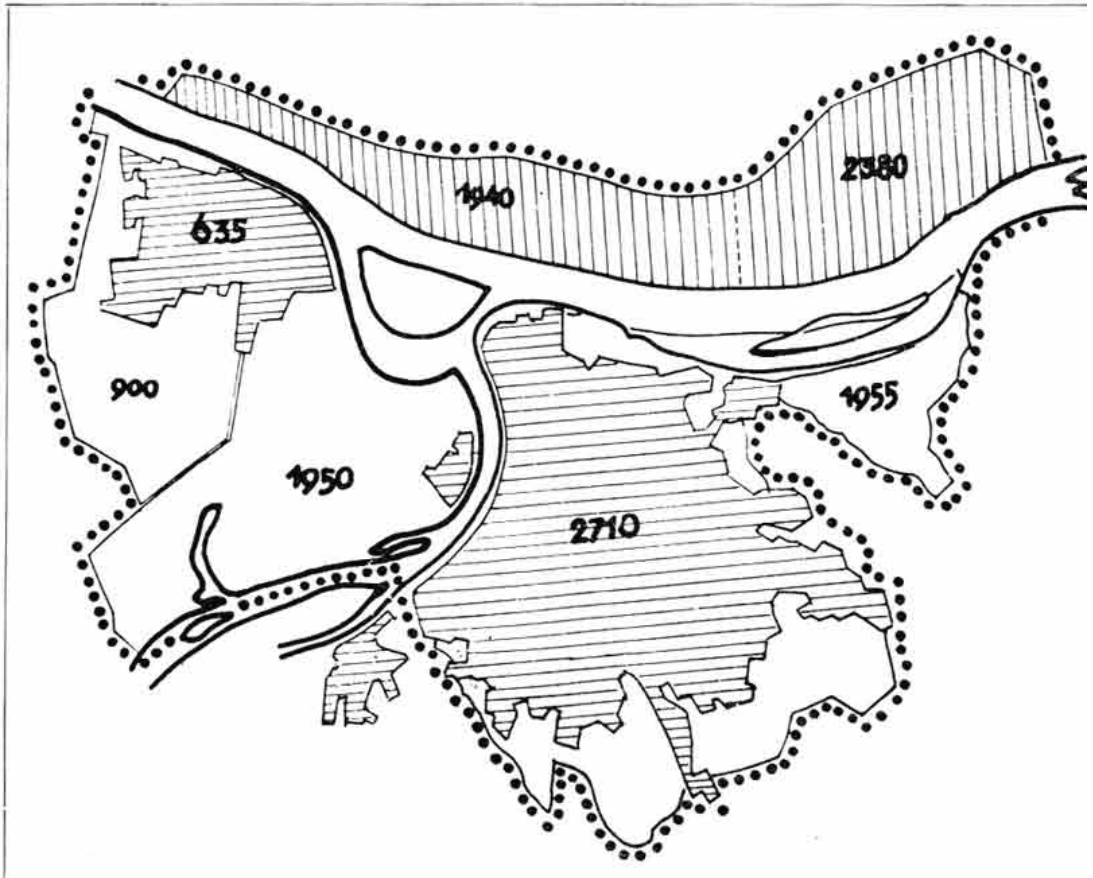
3345 hectares du territoire de Belgrade et de Zemun existant avant l'élaboration du plan urbaniste général.

4805 hectares du territoire agrandi après l'adoption du plan approuvé en 1950

4320 hectares du territoire agrandi après complément du plan en 1957.

Генерални урбанистички план усвојен 20. X 1950.

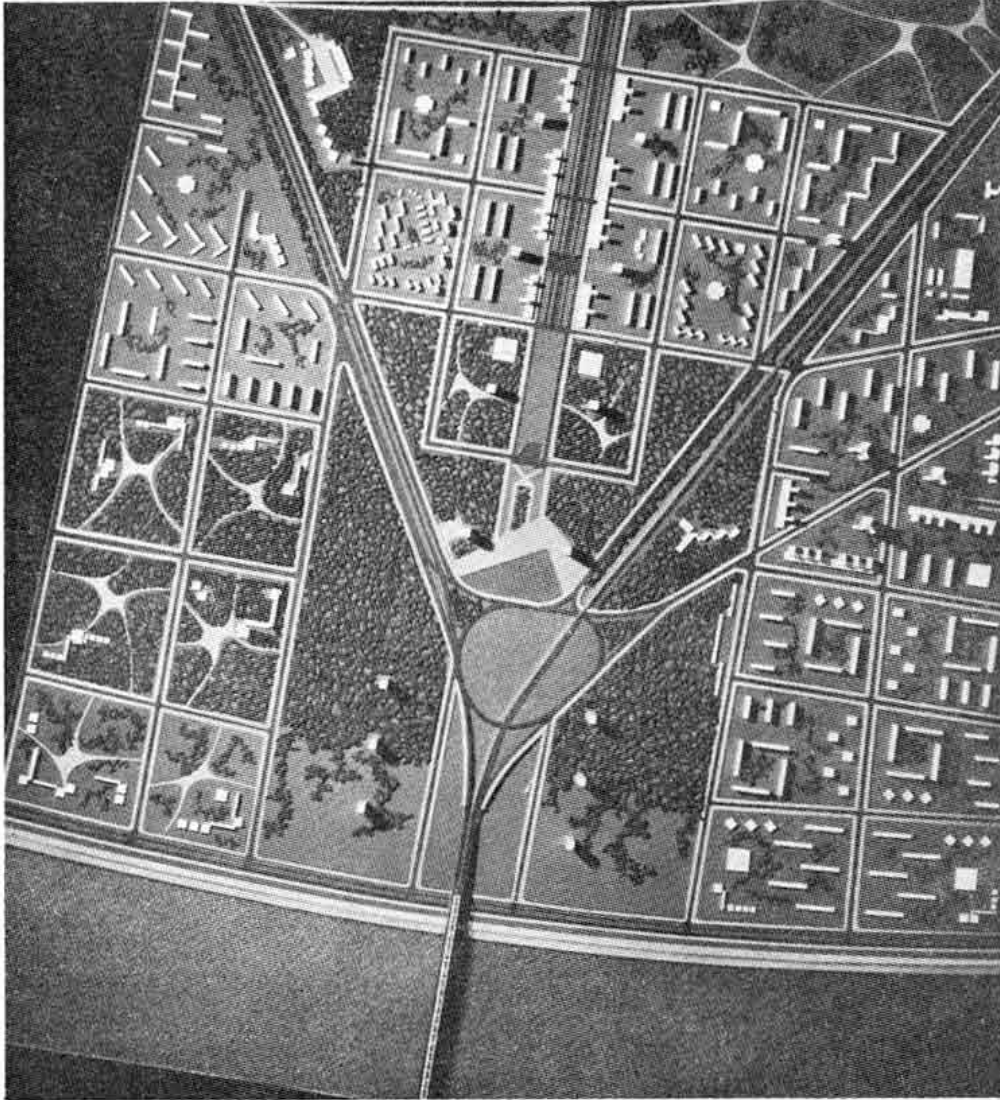
Plan urbaniste général adopté le 20 X 1950

Пројектанти су били: архитекти Никола Гавриловић, Станко Мандић, Драгољуб Јовановић, Бранислав Мирковић, Оливер Минић, Видо Врбанић. Пројектанти посебних пројеката: инж. Миладин Пећинар — хидротехнички проблеми, инж. Милош Црвчанин — железнички и градски саобраћај, инж. Ђорђе Грицкат — водовод, инж. Брана Вељковић — канализација, затим Сретен Милојевић, геолог, и низ сарадника.

Генерални урбанистички план је усвојен на седници Народног одбора града Београда 20. октобра 1950. године. Председник заседања је био др Иван Гргић, а председник ИОНО-а Нинко Петровић. Априла 1951. године потврдила га је и влада НР Србије.

У оваквом раду мобилисали су се бројни стручњаци, међу којима су се многи коначно оријентисали на урбанистичко — просторна пројектовања. Већину од њих, од

*Први реон
Дунавграда
— Београд
на левој
обали Дунава.
развијен
у оквиру
допуне ГУП-а
донете
1957. године*

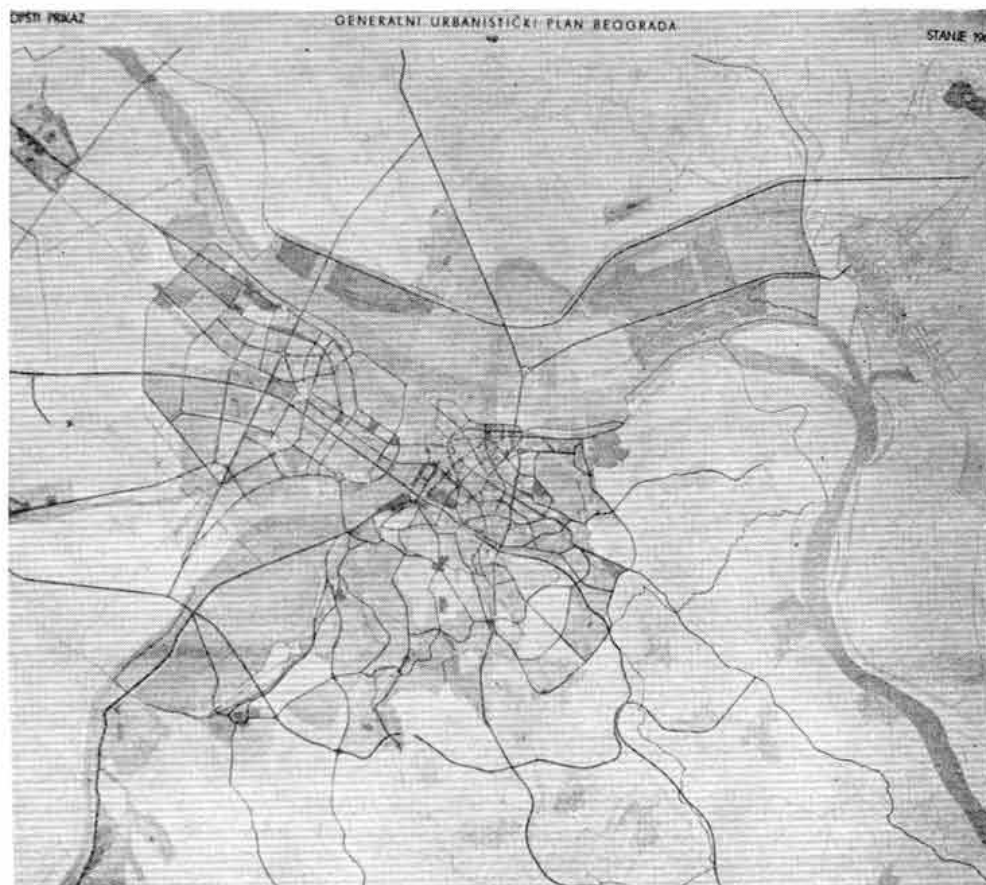
*Le premier rayon
Danav-grad de
Belgrade sur la
rive gauche du
Danube élaboré
dans le
complément du
plan général
de 1957.*

Пре коначног доношења, о плану је дискутовано и у Секцији архитеката друштва инжењера и техничара.

План је био предмет сталног интересовања и републичких и савезних државних органа, политичких форума и руководиоца. Тако је 6. септембра 1949. године приказан и члановима Савезне и Републичке владе, републичког Централног комитета и Политбироа ЦК КПЈ с Титом на челу.

Тада па низ година на даље, срећемо касутицајне стручњаке у београдској архитектури и урбанизму. Поред помињаних у овом сажетом приказу кретања урбанистичких активности до доношења генералног урбанистичког плана, ту су, између осталих, и: архитекти — Милорад Пантовић, Хранислав Стојановић, Гордана Хранисављевић, Милорад Мацура, Дарко Богосављевић, Радомир Ступар, Боривоје Ђуркић, затим ин-

Генерални
урбанистички
план
стање 1966. г.
када је
Градска
скупштина
донела
одлуку
о приступању
ревизији ГУП-на

Plan urbaniste
général —
situation en
1966 lorsque
l'Assemblée
municipale
décida de
procéder à la
révision du plan

Преднацрт
ГУП-на
Београда
до 2000. године

Avant-projet du
plan général de
Belgrade jusqu'à
l'an 2000

жењери Владета Ђорђевић, техничари Ра-томир Јанковић и Добрила Гиздавић.

Генерални урбанистички план је пред-видео Београд на обалама Саве и десној обали Дунава, као јединствен град састављен од историјског Београда, Земуна и Новог Београда; град који се простире у компактној изградњи по површини од 8.150 хектара; град са милион становника у 1980. години; главни град социјалистичке Југославије и републике Србије. Основна расподела становништва планирана је: на проширеној територији историјског Београда 600.000 становника, Земуна 150.000 и Новог Београда 250.000 становника.

Нови Београд је добио обједињавајућу урбанистичку функцију у односу на два историјски посебно расла града — Београд и Земун. (У време израде Генералног урбанистичког плана постојеће територије Београда и Земуна заједно износиле су 3.345 хектара.)

Од доношења плана живот је отварао низ нових сложених питања у вези развоја града — па је 1956. године поверена арх. Братиславу Стојановићу урбанистичка разрада територије општине Крњача, градске територије на левој обали Дунава, такозваног Панчевачког рита. Резултат те разраде је одлука Народног одбора града Београда, донета 1957. године, о измени и допуни Генералног урбанистичког плана Београда. Том одлуком ова територија је постала ужа градска територија, а Београд — град обеју обала Саве и Дунава. Са овим заокружењем, укупна ужа градска територија износила је 12.470 хектара, од чега на левој обали Дунава 4.320 хектара. Са овом изменом и допуном Генералног урбанистичког плана сагледан је и омогућен развитак Београда за 1.300.000 становника.

У протеклом периоду, у току Обнове и двадесет година реализације Генералног плана, (за које време су претседници града били Михаило Ратковић 1944, 1945. и 1946. године, Нинко Петровић 1947, 1948, 1949, 1950. и 1951, Ђурица Јојкић 1951, 1952, 1953, 1954, 1957, 1958, 1959, 1960 и 1961, Милош Минић 1955 и 1956. Милијан Неоричић 1961, 1962, 1963. и 1964. и Бранко Пешић од 1965. године), Београд је за могућности и услове под којима се развијао, имао обиман, брз и буран раст. У таквим околностима и друштвеним оквирима, он се неравномерно формирао, те га и данас још увек карактеришу многе неусклађености и противуречности.

Годишњи механички прилив становништва и укупни пораст становника био је много већи но што је био обим и темпо мате-

ријалног развоја града. Отуда би се могло рећи да је Београд, и поред велике свеукупне изградње, из године у годину имао оштре проблеме и кризе у многим комуналним, стамбеним, здравственим, културно-уметничким и другим областима градског живота.

У овим условима живот града је усмераван и вођен преко одговарајућих органа социјалистичке управе, њених стручних служби, и под политичком активношћу Комунистичке партије, са градским Комитетом на челу.

Навели смо досадашње председнике града, поменимо још само секретаре Градског комитета, од бројних личности које су спроводиле ставове Партије и власти и, на посредан или директан начин, утицале и доприносиле оствареном расту и развоју града. Од ослобођења секретари градског комитета били су: Драгослав Мутаповић 1944, 1945. и 1946, Добривоје Радосављевић 1946, 1947. и 1948, Рато Дугоњић 1948. и 1949. Марко Никезић 1949, 1950. и 1951, Драгослав Марковић 1951. и 1952, Михаило Швабић 1952, 1953, 1954. и 1955, Ђурица Јојкић 1955, 1956. и 1957, Риста Антуновић 1957, 1958, 1959, 1960. и 1961, Милојко Друловић 1961, 1962. и 1963, Драги Стаменковић 1963. и 1964, Бранко Пешић 1964. и 1965, Стеван Дороњски 1965, 1966. и 1967, Симеон Затезало 1967. 1968, 1969. и 1970. Бора Павловић 1970. године.

Настављамо са приказом по врстама архитектонских објеката.

Стамбена изградња

По обухвату, величини улаганих средстава и ширини територије на коју се простирала — највећа је била стамбена изградња. Подигнуто је 110.000 станова. У оквирима те изградње никла су бројна нова насеља. Већина њих су делови града са вишеспратним стамбеним зградама. Таква су насеља:

Баново Брдо, са 1.150 станова за преко 4.000 становника; реализовано у периоду 1961—1965. године. (Изградња се обављала на основу урбанистичких решења рађених у више фаза и у дужем временском периоду. Разраду Генералног урбанистичког плана за територију Баново Брдо и Раковицу обавио је арх. Никола Гавриловић, а даљу обраду зоне породичне изградње на Бановом Брду и регулационе планове радили су архитекти: Андрија Менделсон, Бора Ђуркић, затим Вера Митић и Блаженка Аћимовић. Архитектонске пројекте за дванаест солитера радио је арх. Душан Миленковић.

Карабурма, са 8.400 станова, за преко 30.000 становника. Насеље реализовано у периоду 1957—1971. године. (Пројектант урбанистичког решења арх. Никола Гавриловић.)

Канарево брдо и Миљаковац, са близу 4.500 станова, за више од 16.000 становника; реализовано у периоду 1964—1969. године. (Пројектанти урбанистичког решења су архитекти Јован Лукић, Мирјана Поткоњак; архитектонско пројектовање и реализацију највећег дела насеља обавило је грађевинско предузеће „Комграп“.)

Шумице, са више од 1.500 станова, за преко 5.500 становника. Реализација обављена у периоду 1963—1967. године. (Пројектанти урбанистичког решења су архитекти А. Менделсон и Гордана Царевић. Међу запаженим ауторима архитектонских објеката је и арх. Баја Ступар.)

Коњарник, са 6.800 станова, за 25.000 становника; у завршној је фази реализације, која је отпочела 1967. године. (Пројектанти урбанистичког решења су архитекти: Милан Зарић, Миленко Јевтић и тех. Ратомир Јанковић; архитектонско пројектовање и реализацију обавило је пословно удружење „Импрос“.)

Насеље Браћа Јерковић, са око 1.300 станова, за близу 5.000 становника; реализовано у периоду 1968—1969. године. (Пројектанти урбанистичког решења су архитекти А. Менделсон и Емилија Даниловић.)

Јулино брдо, са преко 600 станова, за више од 2.000 становника; завршено 1970.

Стамбено насеље „Шумице“

Le quartier de «Šumice»

године. (Пројектанти урбанистичког решења су архитекти Јован Лукић и Мирјана Поткоњак, а архитектонског решења — архитекти: Милан Лојаница, Боривоје Јовановић и Предраг Гагић.) Аутори овог архитектонског комплекса су добитници Октобарске награде 1970. за архитектуру.

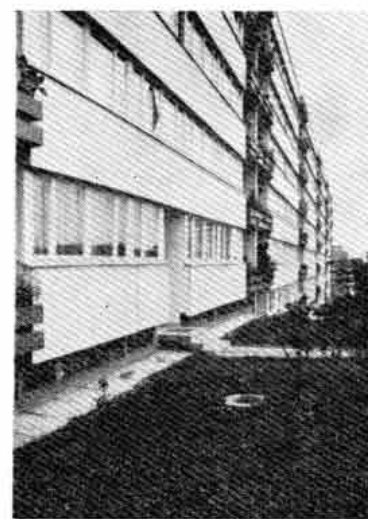
Реконструисани су и готово потпуно променили свој лик извесни историјски делови Београда и Земуна — као:

Булевар Револуције, на коме је изграђено или је у градњи 1.200 станова за 4.500

Стамбено насеље „Коњарник“

Le quartier «Konjarnik»

Хотел „Србија“ — „Шумице“

школогодишња школа — насеље „Браћа Јерковић“
Ecole primaire du quartier «Braća Jerković»

становника. (Изградња се обавља у дужем временском периоду на основу урбанистичких и архитектонских решења, рађених у две фазе. Прво је израђено урбанистичко решење за потез: Улица 27. марта — Булевар револуције, од аутора архитекте Бранка Петричића, Вере Митић, Гордане Царевић и Даринке Павловић, у оквиру којег су изграђени и солитери архитекте Ивана Антића. За другу фазу урбанистичко решење је радио арх. Стојан Максимовић на основу којег су изграђени солитери арх. Игора Поткоњака, а део решења се реали-

зује по архитектонским пројектима Зорана Жунковића.)

Булевар војводе Степе, са више стотина станова у градњи. (Изградња се, такође, обавља у дужем временском периоду, а по урбанистичким решењима арх. Гордане Царевић и, касније, арх. Стојана Максимовића.)

Делови Прве и Четврте месне заједнице у доњем Земуну. (Пројектанти урбанистичког решења Прве месне заједнице су архитекти: Јосип Свобода, Милан Зарић, Стојан Максимовић и Миодраг Милашиновић; а Четврте — Јосип Свобода, Милан Зарић и Боривоје Цвејић.)

Бројни блокови у свим градским општинама, од којих су многи још у реализацији итд.

Израсла су и насеља претежно индивидуалне и мешовите стамбене структуре (по правилу бивша села) као што су:

Кумодраж, чији је Генерални урбанистички план радила тех. Добрила Гиздавић, а детаљни урбанистички план дела насеља арх. Вера Пауновић;

Мокри Луг, чији је Генерални урбанистички план радила арх. Гордана Шалетић;

Вишњица чији је урбанистички план радио арх. Јован Лукић;

Железник, од више аутора урбанистичких решења у разним фазама изградње: арх. Бранка Максимовића, затим арх. Хранислава Стојановића, Братислава Стојановића, аутора регулационог плана арх. Ду-

L'hôtel «Srbija»
— «Šumice»

Рејонски центар стамбених насеља „Шумице“ и „Коњарник“
Centre du rayon du quartier Šumice et Konjarnik

бравке Јанковић и детаљног урбанистичког плана дела насеља арх. Вере Пауновић;

Жарково, чији је генерални урбанистички план радила арх. Вера Митић;

Кнежевац и Кијево, план урбаниста Јосипа Слободе, Јована Лукића, Алпара Кочиша, Мирјане Поткоњак, као и пројектаната архитектонских објеката арх. Бранислава Миленковића, Јелисавете Миленковић итд.

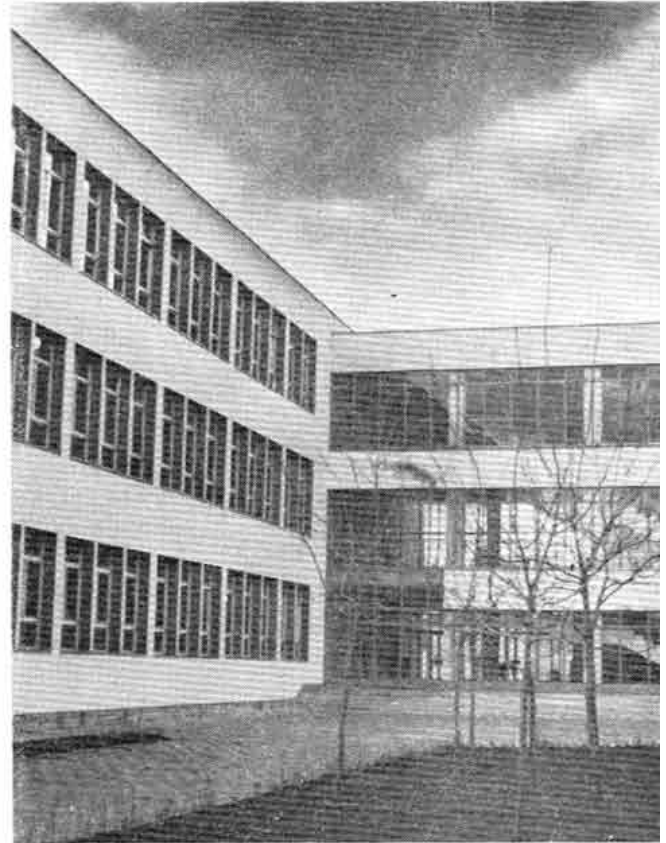
Овде нису поменути многи појединачни објекти, грађени расуто по читавој територији Београда и Земуна, међу којима има значајних архитектонских дела.

Поуздано је пак да печат и тон стамбене изградње дају наведена насеља и стамбена изградња у Новом Београду. Али Нови Београд је значајан и за осталу изградњу, па ћемо га приказати у целини.

Нови Београд

То је, практично, нови град, град чију садашњу физиономију одређује, такође, претежна стамбена садржина. У њему је подигнуто 30.000 станова, више од четвртине укупно реализованих станова на читавој територији града. Нови Београд је репрезент размаха наших жеља и маште још из периода Обнове и изградње. Он је стално присутан и пре доношења Генералног урбанистичког плана.

И неки од следећих података илустроване какав је значај придаван Новом Београду, какви су методи рада примењивани у изналажењу најбољих стручних решења, какве су стручне (и друге — друштвено политичке) снаге окупљене и мобилисане; како се формирао Нови Београд као урбанистички, архитектонски и градитељски подухват. Значајан догађај у пројектовању и изградњи Новог Београда представљао је конкурс за скице зграда ЦК КПЈ, Председништва Владе ФНРЈ и репрезентативног хотела, расписан 1. јануара 1947. — завршен 1 маја исте године. Конкурсом је тражено и идејно урбанистичко решење Новог Београда. Конкурс су расписали ЦК КПЈ и Преседништво владе ФНРЈ, преко Савеза друштава инжењера и техничара Југославије. За зграду ЦК КПЈ није додељена I награда, већ више других и трећих, као и неколико откупа. За зграду Председништва владе ФНРЈ узет је за основу рад аутора: арх. Антуна Улриха, Владимира Поткоњака, Најмана и Драгице Перак. За зграду репрезентативног хотела додељена је I награда раду Земаљског пројектног завода НР Хрватске — Загреб.

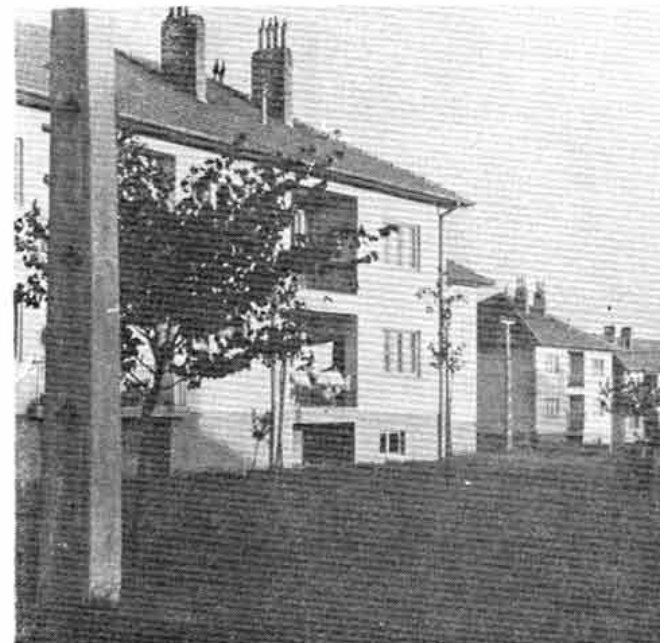

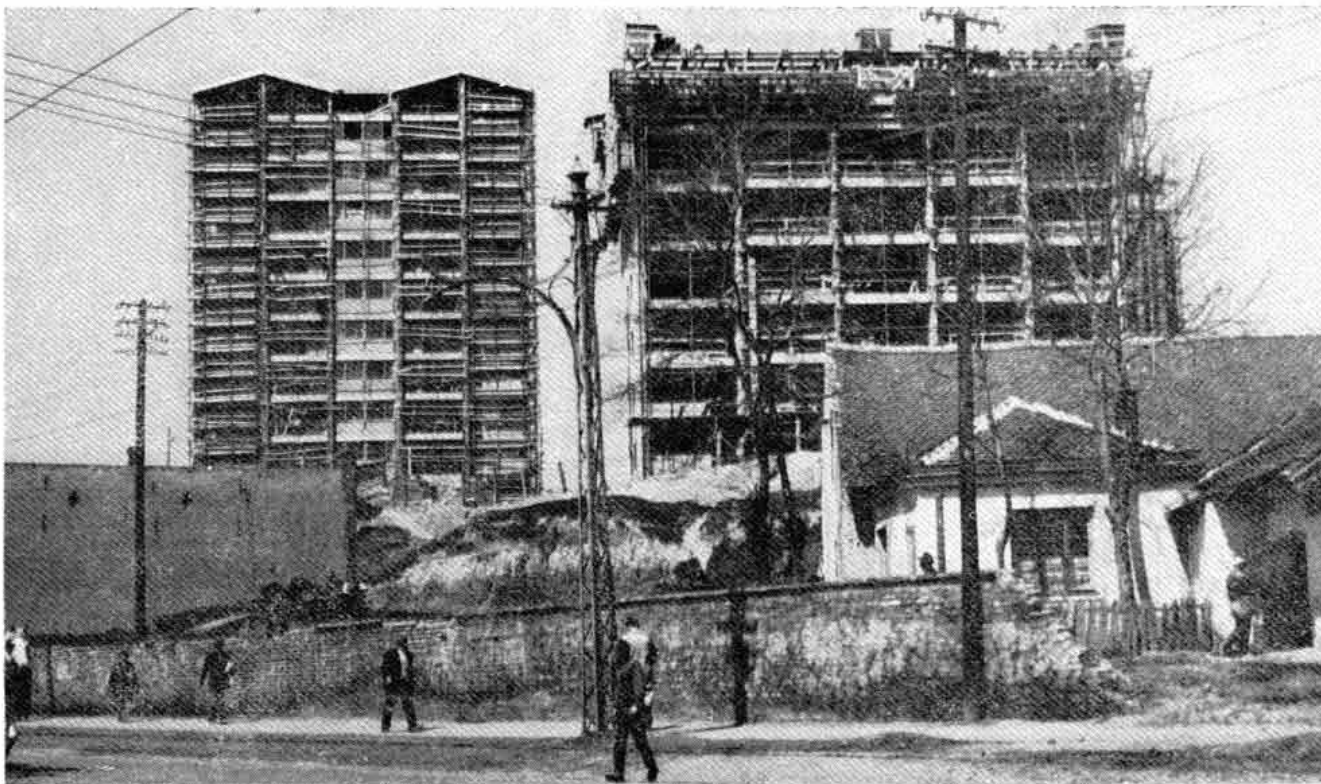
Осмогодишња школа у Железнику

L'école primaire à Zeleznik

Железник — ново насеље настало за потребе радника фабрике Иво — Лола Рибар

Železnik — nouvelle colonie d'ouvriers pour les travailleurs de l'usine Ivo Lola-Ribar

*Изградња у оквиру реконструкције Булевару Револуције
Travaux dans le cadre de la reconstruction du Boulevard de la Révolution*

Фабрика Иво-Лола Рибар у Железнику

L'usine Ivo-Lola Ribar à Železnik

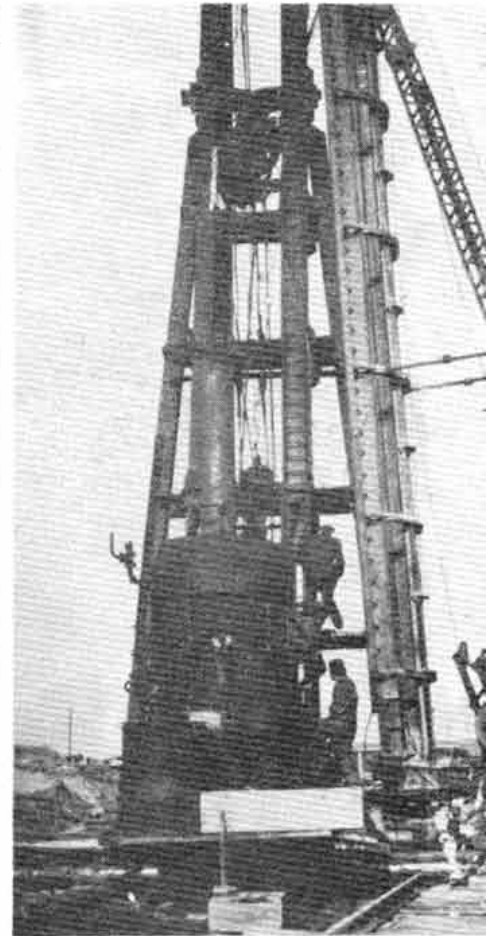
Први градитељи Н. Београда

Les premiers constructeurs du N. Belgrade

*Прва механизација коришћена у грађењу Новог Београда:
рефулер за насипање, до седам метара висине, песком из
Дунава и парна макара за побијање шипова*

*Première mecanisation utilisée dans la construction du Nouveau
Belgrade machine de remblayage, jusqu'à 7 m de hauteur avec
du sable du Danube*

Ради свестраног, стручно-научног изучавања проблема и изналажења најбољих решења у изградњи новог дела Београда на левој обали Саве, између историјских делова Београда и Земунa — Председништво Владе ФНРЈ образовало је Стручни савет за изградњу Београда на левој обали Саве.

Стручни савет је образован јуна 1947. године и почео је прву рунду свога рада

кар, професор из Љубљане; арх. Антун Улрих, професор из Загреба; арх. Јосип Сајсл, урбанист из Загреба; арх. Никола Бежек, урбанист из Љубљане; арх. Никола Добровић, директор Урбанистичког завода при Планској комисији НРС; инж. Валеријан Рајсзнер, професор из Загреба; инж. др Милован Голијевшчек, професор из Љубљане; инж. Јоже Уршић, в.д. генералног

Урбанистичка разрада Новог Београда по усвајању ГУП
*Elaboration urbaniste du N. Belgrade après l'adoption du
PGU*

Град у ницању

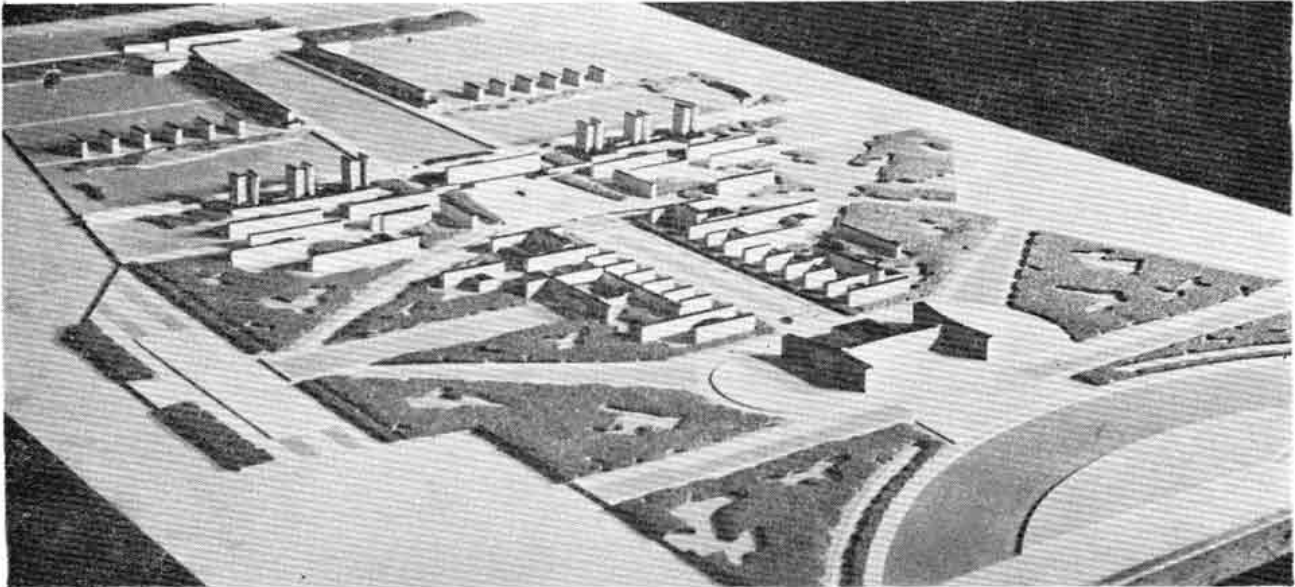
La naissans de la ville

17. јула исте године. Савет је имао следећи састав: председник — Марко Никезић; секретар — арх. Братислав Стојановић, генерални секретар Савеза друштава инжењера и техничара Југославије; чланови: Владислав Рибникар, председник Комитета за културу и уметност Владе ФНРЈ; Љубодраг Ђурић, генерални секретар Председништва Владе ФНРЈ; арх. Едвард Равни-

директора Општег грађевинског предузећа „Изградња“ (за изградњу Београда на левој обали Саве); инж. Николај Колоколов, стручњак за финансирање и изградњу мостова при Мин. саобраћаја ФНРЈ; геолог Милан Луковић, професор из Београда; инж. Ђорђе Лазаревић, професор из Београда; елек. инж. Димитрије Савић, тех. директор Електроистока; елек. инж. Ервин Шаломон,

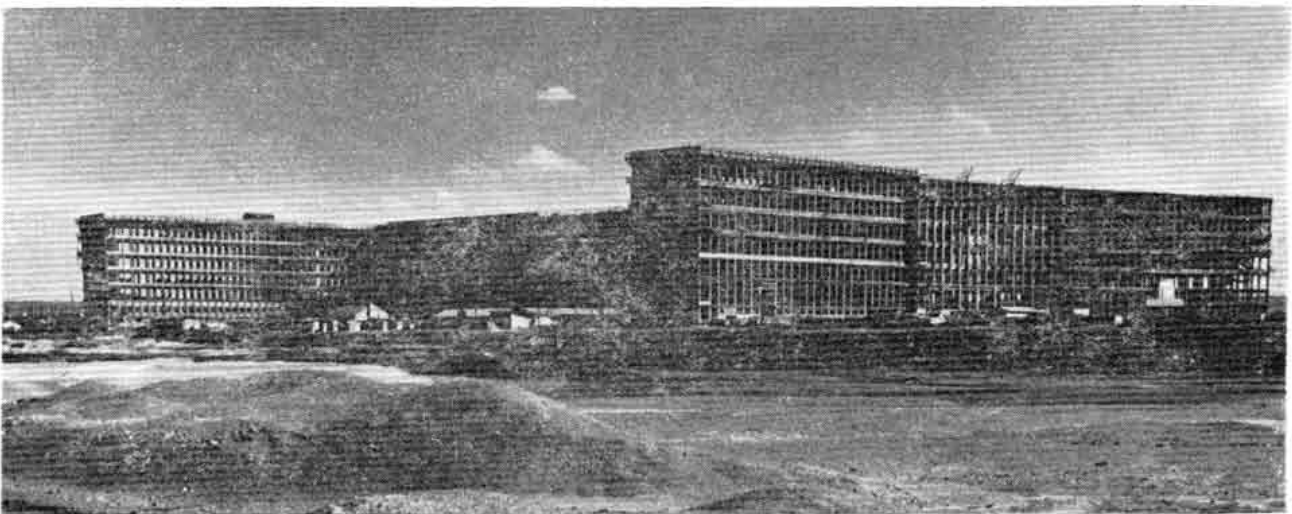
начелник Савезне планске комисије; маш. инж. Драгољуб Малић, функционер Министарства грађевина ФНРЈ; инж. Иво Рихтман, из Загреба; инж. Слободан Петровић,

тинчић, из Загреба; арх. Момчило Белобрк, функционер пројектантског завода НР Србије; сликар Марјан Детони из Загреба; инж. Обрад Бојовић, функционер Министар-

Макета прве разраде центра Новог Београда

Maquette de la première élaboration du centre du Nouveau Belgrade

Зграда Председништва владе ФНРЈ у градњи, према конкурсном пројекту

Le bâtiment de la Présidence du gouvernement FNRJ en construction, d'après le projet présenté au concours

професор из Београда; инж. Миленко Јаковљевић, потпредседник Савезне планске комисије; инж. Миладин Пећинар, хидротехничар Министарства грађевина ФНРЈ; инж. Раде Савић, функционер Министарства саобраћаја ФНРЈ; вајар Антун Август-

ства грађевина ФНРЈ; инж. хортикултуре, Јеглич, из Љубљане.

Стручни савет је радио у пленуму и по стручним групама. Формиране су следеће стручне групе:

1. Група за урбанистичка решења и архитектонска питања (Никезић, Стојановић, Равникар, Улрих, Сајсл, Бежек, Добровић, Ђурић);

4. Група за грејање и проветравања: (Савић, Ристић, Шаломон, Малић);

5. Група за уметничку обраду (Стојановић, Белобрк, Бихаљи, Детони, Августин-

Зграда Савезног извршног већа

Le bâtiment du Conseil exécutif fédéral aujourd'hui

2. Група за финансирање (Јаковљевић, Лазаревић, Уршић, Пандуровић, Путниковић);

3. Група за хидротехничка питања, водовод и канализацију (Пећинар, Петровић, Рајсзнер, Голијевшчек);

чић, а касније проширена и следећим члановима: Борис Калин, вајар из Љубљане, Мило Милуновић, сликар из Београда, Сретен Стојановић, вајар из Београда, Исмет Муџезиновић, сликар из Сарајева, Ђорђе Андрејевић Кун, сликар из Београда, Крсто

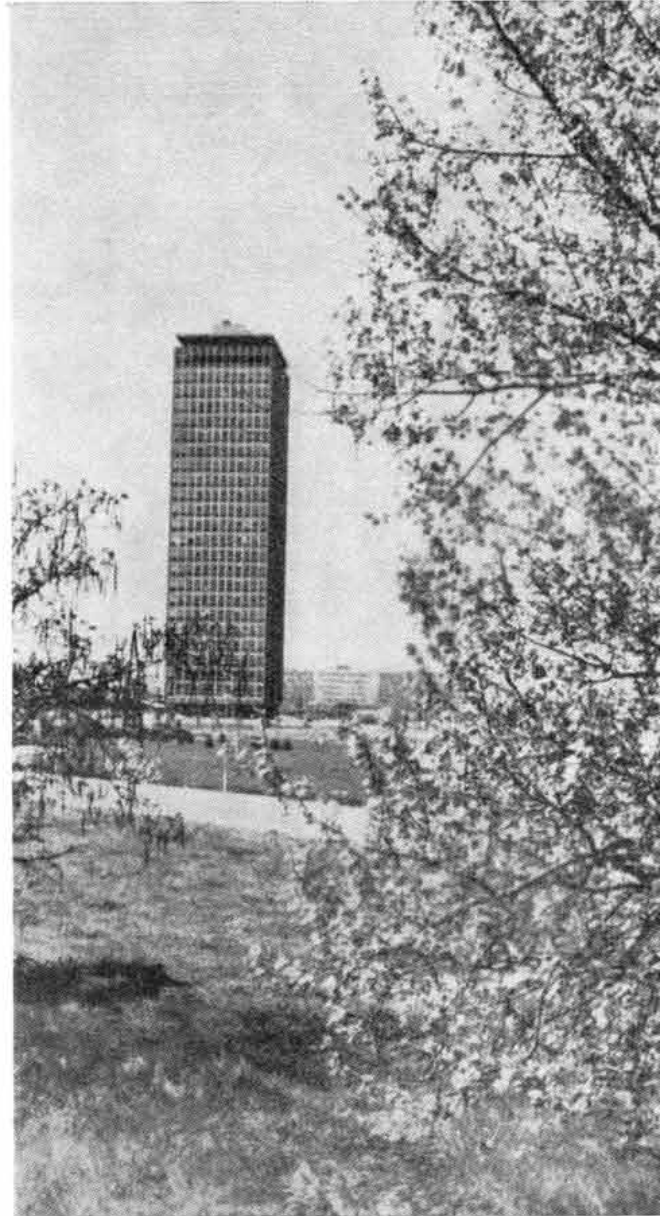
Хегедушић, сликар из Загреба, Вања Радауш, вајар из Загреба, Влада Мађарић, секретар Комитета за културу и уметност при Влади ФНРЈ.).

У закључцима првог турнуса рада Савета, по комисијама и у пленуму, истакнуто је, у вези делокруга рада Савета, и следеће: „Савет решава само принципијелне проблеме, у детаље улази уколико је принципијелна одлука зависна од њих. Поједине задатке решавају, према одлуци председништва Савета, саме секције — стручне групе, а сложеније решава цео Савет. Савет је стручно саветодавно тело а не руководство градње“.

Савет је донео, између осталих, закључке и о питањима:

- железничка траса кроз Београд;
- аутопут — главна саобраћајна магистрала града;
- цивилни аеродром;
- речни саобраћај и размештај бродоградилница;
- канал Сава — Дунав;
- градски мостови;
- зонирање града и основне намене површина;
- начин грађења;
- обрада Великог ратног острва;
- обрада Малог ратног острва;
- дунавски рукавац;
- приобални зелени појас и украсне кружне авеније;
- нивелисање новог дела града;
- обрада Бежанијске косе;
- систем изградње и основни систем мреже градских саобраћајница;
- начин загревања и положај централе за даљинско грејање;
- фундирање и начин насипања,
- снабдевање водом, изградња канализационог и дренажног система;
- ликовна обрада ширих градских простора и значајних архитектонских објеката и ансамбала...

На основу оваквог прилаза и припрема започета је градња 1947. године. Тада су бројне радне бригаде омладинске и фронтотске — бригаде грађана Београда са великим радним еланом, поред механизације, ударале темеље новом граду. Али тек што се

Зграда друштвених организација (ЦК СКЈ)
Le batiment des organisations sociales (CK SKJ)

почело — морало се стати због општих услова политичког и привредног развоја земље. Тек скоро целу деценију касније 1956. године, настављено је са интензивном изградњом.

Генерални план је дефинисао, даље разраде (Регулациони план Новог Београда и детаљни планови за поједине месне заједнице) створиле су урбанистичке подлоге за његову реализацију. По тим плановима, Нови Београд, у оквиру јединственог града, садржи, поред делова за становање и раз-

Новог Београда са I реонским центром *La partie du Nouveau Belgrade avec le premier centre*

Део Новог Београда са спортском халом у оквиру I реонског центра *La partie du Nouveau Belgrade avec le palais des sports du premier centre*

вој привреде, општеградски центар, као и многе посебне и значајне јавне објекте за културне, управне и пословне институције. Он уобличава приобаља Саве и Дунава као будуће најлепше репрезентативне и рекреативне делове града. Досадашња делатност фиксирала је ове концепције и створила значајну основу за коначно остварење плана.

На бази савремених урбанистичких поставки стамбених заједница са пратећим друштвеним објектима за свакодневне потребе грађана (почев од дечијих установа,

осмогодишњих школа, преко здравствених, снабдевачких и услужних центара, до слободних зелених површина за одмор и рекреацију), у Новом Београду је обављена најкомплетнија стамбена изградња. Поред стамбених целина, делимичног грађења привредних објеката, подигнут је, или се гради, и изванредан број друштвених објеката.

Нови Београд је својеврсни представник савремене југословенске архитектуре. Многи објекти и извесни делови града, изведени су или се граде на основу пројеката

одабраних путем југословенских конкурса. Пројектанти добитници на тим конкурсима су архитекти из готово свих република, из целе Југославије. Навешћемо неке реализације и њихове ауторе:

— Први и други стамбени блокови, пројектовани 1958. године и 1959. а грађени 1960 — 1963. године, прве су месне заједнице реализоване у Новом Београду (проф. арх. Бранко Петричић, арх. Тихомир Ивановић, арх. Душан Миленковић);

— Стамбени блок XXI (арх. Леон Ленарчић и арх. Милосав Митић);

— Стамбени блок XXVIII (арх. Илија Аранђеловић). итд.

Ту су и друштвени објекти, као и неки привредни, који осетно утичу на данашњу физиономију Новог Београда, од којих су најважнији:

— Зграда СИБ-а, почета као зграда Председништва Владе (завршена по пројекту арх. Мике Јанковића);

— Хотел „Југославија“, почет као репрезентативан хотел (завршен по пројекту арх. Владимира Поточњака);

— Зграда друштвених организација (арх. Мика Јанковић);

— Музеј савремене уметности (арх. Иван Антић, арх. Иванка Распоповић — Октобарска награда 1965 године);

— Рејонски центар на Булевару Лењина (арх. Урош Мартиновић);

— Зграда Општинске скупштине Новог Београда (арх. Стојан Максимовић);

— Рејонска спортска хала (арх. Велимир Остојић, арх. Олга Остојић);

— Комплекс уметничких академија (арх. Александар Стјепановић, арх. Божидар Јанковић);

— Студентски спортски центар (арх. Тодоровић — део у блоку 35, арх. Милан Митровић — део у блоку 34);

— Централна топлана (арх. Милица Штерић), и топоводи којима је опремљен цео Нови Београд, као и остали савремени инфраструктурни уређаји;

— Кеј и шеталиште на левој обали Саве (арх. Бранислав Јовин, арх. Предраг Љубичић, инж. Стеван Милинковић — Окто-

барска награда 1967. године) и значајан део још даље изведених кејова на обалама, као и озелењене приобалне површине са „Парком пријатељства“ — урбанистичким симболом наше мирољубиве политике;

— Железничка путничка станица (арх. Урош Мартиновић, арх. Милутин Главички, арх. Милош Перовић, арх. Владимир Мацура, арх. Срђа Ђаковачки) као и нова трака железничке пруге кроз Нови Београд.

— Од посебног је значаја Аутопут кроз овај део града.

На крају овог илустративног приказа да кажемо да су Октобарску награду 1968. године добили за урбанистичке концепције и решења по којима се гради Нови Београд архитекти: Никола Добровић, Милорад Мацура, Станко Мандић, Милош Самборски, Видо Врбанић, Бранко Петричић, Александар Ђорђевић, Урош Мартиновић и Милутин Главички.

Досадашњи темпо и обим подизања стамбених објеката нису били довољни да Београд изађе из стамбене кризе. Отуда је њему 1970. године са постојећим бројем становника било потребно још око 60.000 станова за неопходну стабилизацију.

Тешко стање у стамбеном фонду и стамбена криза, како смо рекли, прате Београд до данашњих дана. Један кратак пресек кроз стање у карактеристичним годинама, са неким показатељима, то јасно илуструје:

— У току нашег револуционарног отпора непријатељ је уништио или онеспособио за коришћење преко 30.000 (31.636) станова;

— 1946. године преко 50% стамбених зграда било је без прикључака на градски водовод и канализацију; од укупног броја станова, половину су сачињавали једнособни станови; 35% станова нису у свом саставу имали кухиње и WC; још већи проценат није имао оставе, а само 50% је имало купатила;

— 1948. године није задовољавало потребне здравствене — хигијенске и материјалне грађевинске услове 31.360 станова у Београду и Земуну;

— 1949. године било је изграђено само 3.117 станова од ослобођења;

Нови Београд Нови реонски центар у изградњи. – Један од оформљених делова Новог Београда
N. Belgrade Le nouveau centre de rayon en construction. - Une des parties terminées du N. Belgrade

— 1950. године било је 82,4⁰/о приземних стамбених зграда.

Београд очекује на ужој градској територији милион становника (а на ширем административном подручју милион двеста хиљада). После ослобођења он је имао 280.000 житеља. Значи, просечан годишњи пораст становништва износио је око 28.000 људи. Од тога је највећи број механичког прираста. Тако су, по евиденцији, за три године привредне реформе (1966, 1967. и 1968) у Београд дошла, као механички прилив, 84.722 становника. Ево података о саставу новог становништва придвољог у 1967. години: две трећине људи је дошло из

стабилизацијом стамбених и комуналних проблема Београда. Ово тим пре што се почињало из рушевина.

Подизање привредних објеката

Са порастом и развојем градске привреде обављала се и изградња привредних архитектонских објеката. Данас можемо говорити о оформљеним, или у формирању, привредним зонама Београда, уз одређен број оваквих објеката расутих и по читавој територији града. Основне привредне зоне су: на Вождовцу, у Новом Београду, горњем Земуну, на Бежанијској коси, дуж

Le combinat agricole «Beograd» — partie du centre
Пољопривредни комбинат Београд — део центра

ПКБ — део механизације на раду

Србије, а једна трећина из осталих република; структура у погледу старости: квалификација и писмености ових људи је: 75⁰/о без икакве школске спреме или са незавршеном, односно завршеном основном школом, то јест неквалификованих или полуквалификованих; међу њима је велики број старца и деце. Скоро да нису потребни коментари.

Укупан пораст становништва и, још више, производна способност њихова — јасно говоре о врло неповољним могућностима за

Аутопута, и у Дунавграду, на левој обали Дунава.

Готово би се могло рећи да су најизграђеније зоне истовремено и најмање интересантне по вредности архитектонских објеката. Разлог овоме је, поред осталог, и то што често те зоне представљају прост збир привредних предузећа а нису резултат планског раста на бази дугорочнијих технолошко — производних програма и целинских урбанистичко-архитектонских пројектовања. Изузетак у том погледу представљају, по правилу, новије и плански засно-

ване целине, као: привредне зоне у изградњи у Новом Београду (са већ реализованим објектима више сервиса за одржавање моторних возила и другим); комплекс теретног речно-морског пристаништа „Лука и складишта“, који је у извесним фазама завршен, а делимично у изградњи, али који је програмски у целини сагледан и пројектован (арх. Угљеша Богуновић, арх. Слободан Јањић) и зона објеката прехранбене индустрије Пољопривредног комбината Београд, на левој обали Дунава, која по свом производно-привредном значају и по оствареним решењима, заузима угледно место у

навести архитектонске објекте: „Политике“ у Македонској улици (аутор прерађене и дограђене старе зграде „Политике“ је Владислав Рибникар, а аутори нове — која је и добитник Октобарске награде за 1969. годину су арх. Угљеша Богуновић и Слободан Јањић); „Борбе“ (чији су аутори зграде у Ул.Моше Пијаде — арх. Бранислав Кајић, затим Александар Секулић и најзад арх. Б. Стојановић у коначном оформљењу, а зграде у Косовској улици — арх. Мика Јанковић); Војне штампарије у Рузвелтовој улици (завршене по пројектима арх. Милорада Мацуре) и „Привредног прегледа“ у Бранковој улици (арх. Рајко

РКВ — une partie des machines du travail

Београдски сајам
La Foire de Belgrade

београдској и југословенској привреди ове врсте.

Од појединачних привредних објеката насталих у протеклом периоду наводимо: Фабрику тешких машина алатљика „Иво Лола Рибар“, која је изазвала, у урбанистичком погледу, пораст једног новог насеља — Железника; аутосервисе „Црвена застава“ и „Мерцедес“ на Булевару војводе Степе; „Галенику“ у горњем Земуну; „Грмеч“ на Бежанијској коси.

Ако бисмо у ширем смислу у привредне објекте уврстили и штампарије, онда треба

Татић). Затим посебно наводимо комплекс Београдског сајма, који у овој врсти остварења представља домет изузетне вредности, признат и кроз Октобарску награду 1957. године (арх. Милорад Пантовић) конструкције инж. Милан Крстић и инж. Бранко Жежељ).

Ево нешто података и о привредној моћи града године 1969. Београд је у односу на 1939. годину имао троструко већи друштвени производ, а два пута већи национални доходак по становнику и дванаест пута већу производњу индустрије.

Но све ово, и домет привредне производње и градитељски пораст привредних капацитета, ипак не прате укорак растуће потребе града.

Друштвени — јавни објекти

Један од показатеља неусклађених могућности са потребама, још недовољне привредне снаге Београда до сада, је и стање изградње друштвених — јавних објеката.

Под овим објектима подразумевамо — поред административно управних, културно уметничких и сличних зграда — и оне архитектонско-друштвене садржаје који су нужно пратећи добро урбанистички организованом стамбеној изградњи у оквиру месних заједница. У тим садржајима се још увек озбиљно заостаје, чак и у односу на до сада остварену стамбену изградњу. Неки од следећих података ће то илустровати.

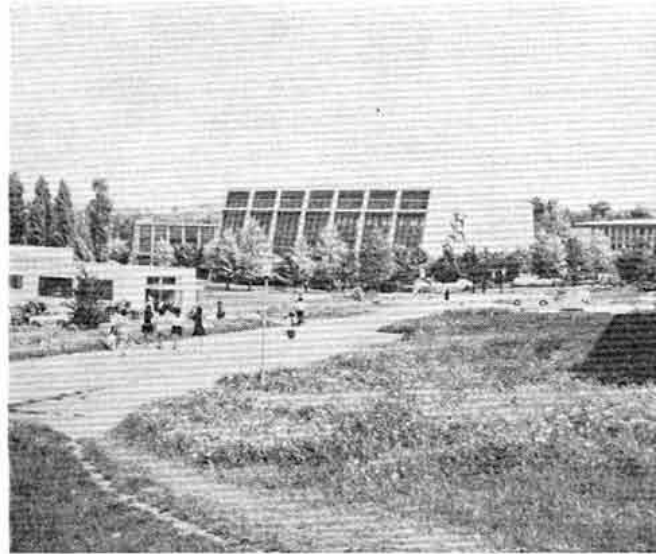
Основне и средње школе

У овим школама у 1968/69. години било је скоро 190.000 ученика (у 1945. години било их је 34.413). И поред многих новоизграђених основних и средњих школа, при чему се прибегавало и подизању типских полумонтажних школа, за нормалан рад са овим бројем ученика било би потребно још 530.000 м² школског и кабинетског простора. (Данас има 200 школа са 2.550 учioniца). Са друге стране, недостаје 40.000 места за дневни боравак предшколске деце.

Од значајних нових објеката наводимо: осмогодишње школе у Железнику, Новом Београду, Земуну, на Миљаковцу, у Шумицама, школе „Бановић Страхиња“ и „Филип Кљајић“ на Чукарици, типске полумонтажне осмогодишње школе подизане широм града, затим гимназију и средњо-хемијску школу на Чукарици итд.

Високо школство

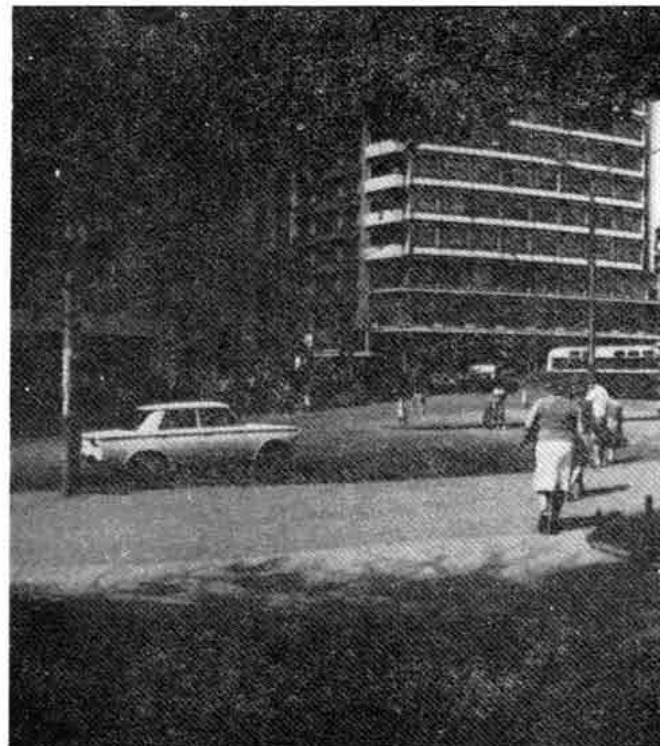
За педесет хиљада ученика у високим школама 1969/70. години Београд има 20 факултета, 4 уметничке академије, и 18 виших школа. У тим високим школама долази по 7,60 м² грађевинске површине на једног слушаоца, а у вишим школама 3,00 м² те површине на слушаоца. Студентски домови располажу са 12.000 лежаја. Од новоизграђених објеката наводимо: Технолошки и Машински факултет, Факултет за физичку културу на Бановом Брду, Шумарски факултет, три мајсторске радио-

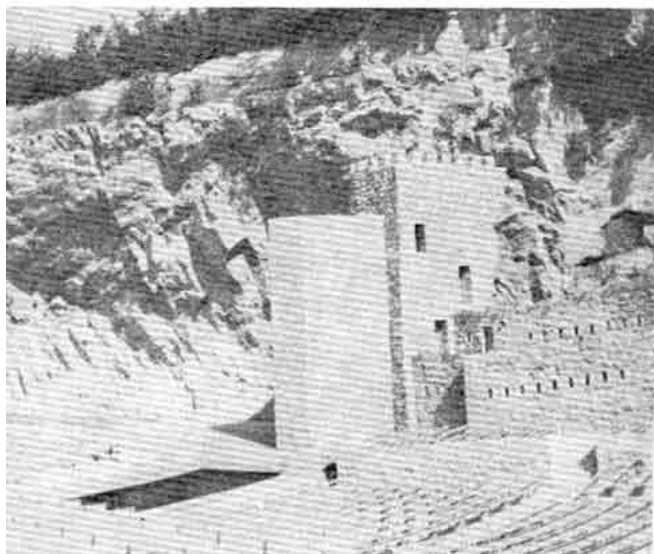
*Спортски центар — Кошутњак
Centre des sports Košutnjak*

нице Уметничке академије на Дедињу, затим нови део Филозофског факултета на студентском тргу.

Поменули бисмо и неке објекте стручно научних институција, организација и института, као што су: Нуклеарни институт „Борис Кидрич“ у Винчи, Хидротехнички институт „Јарослав Черни“ на падинама

Трг Републике са зградом Културног центра Београда

Летња позорица у Топчидеру
Théâtre de plein air à Topčider

Авале, Ваздухопловни институт изнад Жаркова, Дом инжењера и техничара у Кнез Милоша улици итд.

Културно-уметничке установе

Културно-уметнички живот се вишеструко развио. Тако је до краја 1969. го-

La place de la République avec le bâtiment du centre culturel de Belgrade

дине било два и по пута више биоскопа но одмах после ослобођења, 19 нових музеја, 17 народних и радничких универзитета и домова културе, стотине јавних библиотека, четири професионална позоришта итд.

Међутим, ако пођемо од повезаности објеката и установа културе са потребама грађана за културним стваралаштвом — подразумевајући утицај нивоа образовања, животног стандарда и коришћења слободног времена и у сврхе задовољавања културних потреба грађана, онда и овде Београд карактеришу многе противуречности и несуклађености.

Ради пунијег разумевања, вратимо се још једном неким статистичким подацима.

Према попису из 1961. године:

— само 33% укупног становништва Београда било је аутохтоно;

— на ужем подручју града било је 4,5% неписмених; а на приградском 16%;

— без школске спреме или са непотпуном основном школом било је 47,7% становништва изнад 10 година старости — на градском подручју, а 77,2% на приградском;

— са завршеном основном школом, школама за квалификоване раднике и завршеним средњим стручним школама било је 36,8% становништва. (Овде треба рећи да је структура запослених неповољна у погледу обимније продуктивности: то су у већини неквалификовани и полуквалификовани радници, нижи и помоћни службеници);

— свега 15,2% имало је ниво образовања који може да тражи и видљив ниво културног живота.

(Десет година је, без сумње, утицало на ове промене; но утицаји су били обострани — и у позитивном и у погоршавајућем смеру. Нови попис ће нам пружити свежу представу стања.)

Задржимо се сада на неким одликама Београда према стању установа културе.

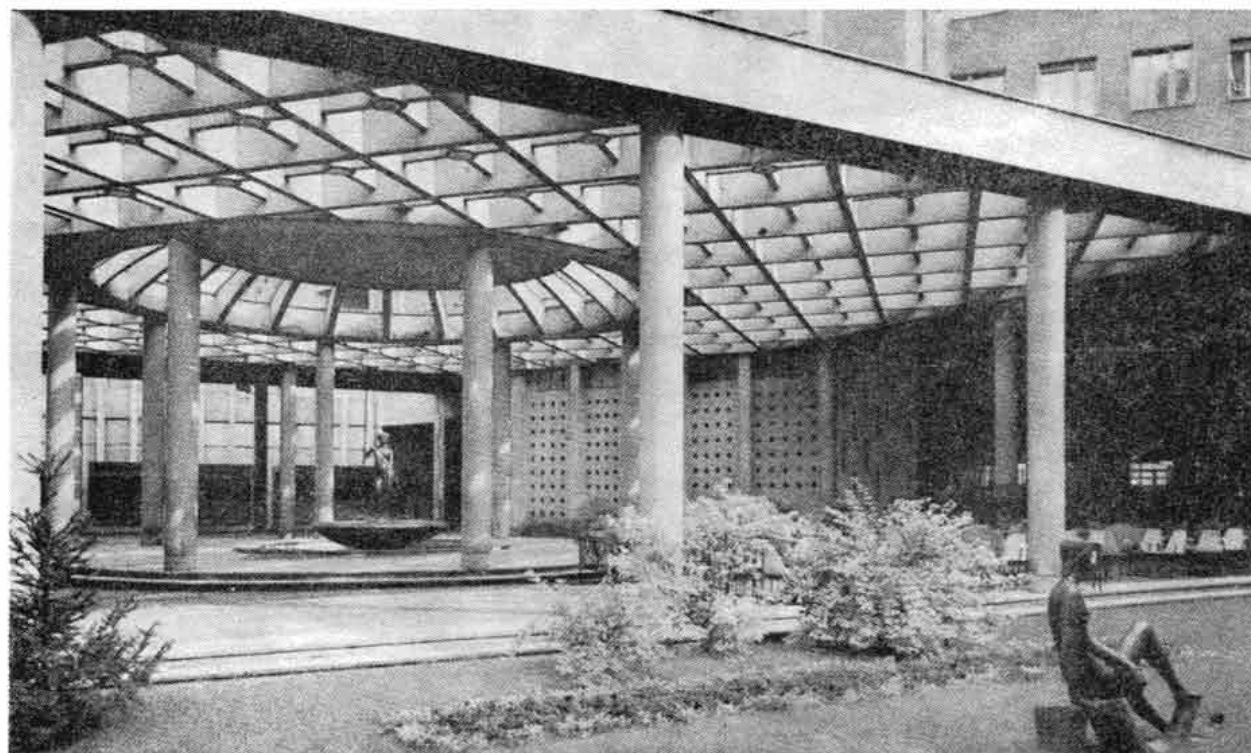
Београд је значајан музејски град. Он има 30 музеја, или 32,6% од укупног броја музеја у Србији. (Према међународном прегледу стања музеја у већим градовима Европе 1964. године са подацима за 21 град, Београд је, са тадањих 27 музеја, био на другом месту).

Позоришта града имају 11 сцена са 5.122 седишта. Међутим, њихов богат репертоарски живот није праћен одговарајућим порастом позоришне публике.

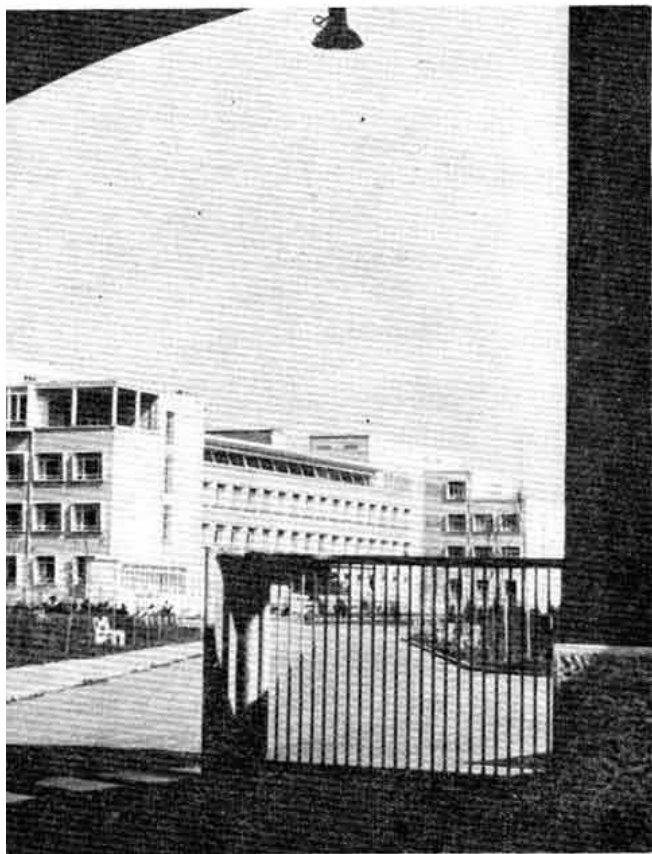
Дом здравља општине Звездара
Le centre médical municipal de Zvezdara

Болница за коштану тбц на Бањици
L'hôpital pour la TBC des os à Banjica

„Безистан“, веза Трга Маркса и Енгелса са Терaziјама
Le «bezistan» qui relie la place Marks et Engels avec Terazije

Le Foyer des syndicats-bâtiment faisant partie de la nouvelle place Marks et Engels

Београд је место значајних културно-уметничких манифестација: Југословенски ликовни тријенале, Бемус, Битеф, Београдско пролеће — фестивал забавне музике, Филмски фестивали — уметничких краткометражних и научно-техничких филмова итд.

Али за нормално функционисање постојећих културно уметничких установа потребно је, према апроксимативним подацима рађеним 1970. године, инвестирати преко 450 милиона нових динара. (Грађевински су у врло тешком положају Музеј града, Природњачки, Етнографски и Музеј позоришних уметности. У библиотекама недостаје преко 300.000 књига да бисмо постигли само однос: књига на становника итд.).

Од новоизграђених објеката наводимо: Музеј савремене уметности у Новом Београду, (И. Антић), зграду Културног центра на Тргу Републике (арх. Рата Богојевић), Народну библиотеку на Светосавском платоу (арх. Иво Куртовић), зграду „Атељеа 212“ (арх. Бојан Ступица), Летњу позорницу у Топчидеру (арх. Рајко Татић), Музеј „25. мај“ на Булевару Октобарске револуције (арх. Мика Јанковић), Дом омладине (арх. Филиповић), Дом пионира (арх. Иван Антић), Телевизијски и ПТТ торањ на Авали, (арх. Угљеша Богуновић, арх. Слободан Јањић, инж. Милан Крстић).

Здравствени објекти

Дом синдиката, објекат тесно везан са новоформираним градским простором — Тргом Маркса и Енгелса

Градња здравствених објеката обављала се у оквиру урбанистичких мрежа домова здравља по општинама и у оквиру опште градских здравствених комплекса. Скоро свака општина има подигнут, или у градњи свој дом здравља. А главни болнички центри су: Универзитетски центар, Војно-медицинска академија, Градски болнички центар на Звездари, болнички центри: у Земуну, на Дедињу и на Бањици. Са оствареним реализацијама број болесничких постеља се повећао од 3. III. 1946. године на 10.381 постељу у 1968. када је долазило 9,7 постеља на хиљаду становника, то јест — недостајало 1.400 болесничких лежаја да би се постигао предратни однос од 11 постеља на хиљаду становника.

Од новоизграђених објеката наводимо: домове здравља на Врачару, у Крњачи, на Чукарици; болницу „Драгиша Мишовић“ на Дедињу (Бранко Бон), Болницу за коштану туберкулозу на Бањици (арх. Станко Клиска, арх. Милан Злаковић), Болницу за грудну туберкулозу на Бежанијској коси (арх. Рајко Татић, објекат почет као

Шумарски факултет), Центар за рехабилитацију на Дедињу (арх. М. Мацура), затим, Градску зубну поликлинику у улици Ивана Милутиновића (арх. Иван Антић) итд.

Административно-управни и пословни објекти

Као значајан административно-управни центар савезне и републичке администрације и важан пословни центар — Београд је подизао и одговарајуће административно-управне објекте, од којих, поред поменутих зграда у Новом Београду, наводимо: зграде Републичке скупштине у Улици маршала Тита (арх. Милан Минић) и Републичког извршног већа у Немањиној улици (арх. Богдан Игњатовић), зграду ДСНО — а у Кнеза Милоша улици (арх. Никола Добровић — Октобарска награда, за 1962. годину), Дом синдиката на Тргу Маркса и Енгелса (завршен по пројекту арх. Бранка Петричића), зграде општинских скупштина у већини градских општина, бројне пословно-административне зграде предузећа, банака, представништвава и других пословних организација.

Трговина и снабдевање

Београд је, умногоме, осавременио своју снабдевачку и трговинско-продајну мрежу, иако још увек озбиљно заостаје за стварним потребама и тежњама. Град је добио изванредан број нових објеката ове врсте, као што су: робна кућа „Београд“ на Теразијама (арх. Владимир Поточњак) и у Кнез Михајловој улици, робне куће у већини нових насеља, међу којима, и на Бановом брду (арх. Миодраг Радишић), Шумицама, затим у Новом Београду и Земуну (арх. Душан Миленковић). У току је грађење робно-пословне зграде „Палата Београд“ на углу улица маршала Тита и Масарикове (арх. Бранко Пешић).

Хотели и туристичко-угоститељски објекти, градско зеленило и објекти за спорт и рекреацију

Важан пословни и туристичко-транзитни град међу нашим туристичким местима с највећим бројем ноћења у току године — Београд је принуђен да подиже одговарајући број хотела и других туристичко-угоститељских објеката. Поред „Југославије“, наводимо и хотеле: „Метропол“ (арх. Драгиша Брашован), „Славија“ (арх. Б. Игња-

*Теразије са робном кућом „Београд“ (сл. горе)
Terazije, le grand magasin «Beograd» (en haut)*

*Подземни пешачки пролаз на Теразијама
Le passage souterrain pour piétons, Terazije*

товић), „Интернационал“ и гарни-хотел на Чукарици.

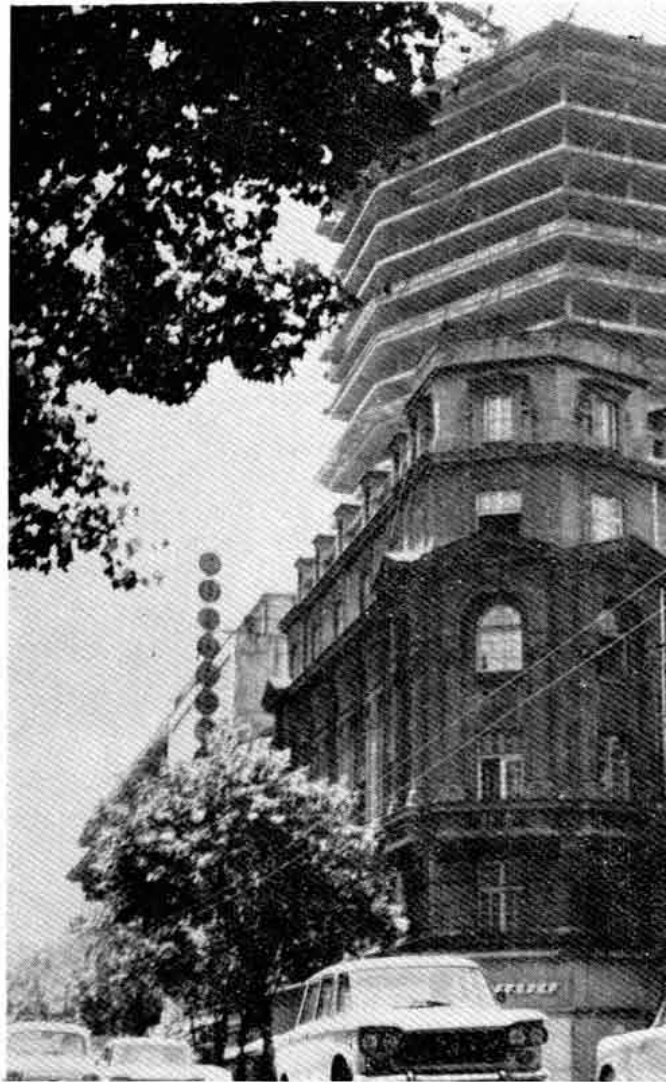
Укупан број хотелских постеља је 5.000 на ужој територији града.

У току 1970. године било је 700.000 домаћих и страних посетилаца, односно 1,500.000 ноћења.

Са друге стране, Београд емитује бројне туристичко-угоститељске потрошаче у ближу и даљу околину, као и у рекреативно-излетничка и туристичка подручја широм земље. Највише излетника је у летњим месецима — јулу и августу. У извесним данима, у шпицевима, тај број зна да

Колски „терaziјски тунел“
Le «tunnel» de Terazije pour voitures

Робно-пословна зграда „Палата Београд“
у улици Маршала Тита, у изградњи
Le grand magasin «Palata Beograd» dans la rue
Maršal Tito, en construction

достигне и 200.000 људи. Од тога далеко највише, преко 70%, одлази на приобаље Саве и Дунава.

У оквирима оваквих кретања, подизани су сем хотела и други туристичко-угоститељски капацитети — ресторани, кафане, мотели, снек-барови, кампови, излетничко-туристичка насеља и то како у граду и његовим прилазима тако и у региону, у излетничко-рекреативним зонама.

Карактеристична је и појава изградње такозваних викенд-насеља у ближој и широј околини града.

Коришћење водених токова и приобаља у рекреативне сврхе, оштро намеће потре-

бу за уређењем обала Саве и Дунава, са подизањем и одговарајућих угоститељско туристичких објеката. У том смислу до сада је уређено 14 км. градских кејова (од 100 км. развијених речних обала и обала пројектованих језера на територији града). У току је уређење за сада највеће рекреативне површине — Аде Циганлије, која ће моћи да прими 80.000 посетилаца дневно. Иначе, Генералним планом су намењена 2.524 хектара приобалних површина града за рекреацију. (Саме водене површине износе скоро још толико, 2.470 хектара, од чега су 1.870 хектара воде Дунава а 600 хектара Саве).

Ту су и градске зелене површине са својом рекреативном улогом. Ево неколико података о стању ових површина:

1939. Београд је имао 61,1 хектар парковских површина и 903,0 ха површина под шумама;

1948. 69,2 хектара парковских и 1.059,0 ха површина под шумом (на једног становника долазило је 1,7 m² парковско-градског зеленила);

1965. Београд има 507,2 хектара унутрашњег градског зеленила, односно 7,5 m² по становнику, и 2.764,3 ха спољног град-

и доброг процента слободних површина оствариваних у стамбеним блоковима других нових насеља (10—15 квадратних метара слободних површина по особи), најзначајнији градски парк настао у послератном периоду је Ташмајдански парк. Он је делом и спортско рекреативни центар града са стадионом за мале спортове (арх. Мика Јанковић, арх. Угљеша Богуновић — Октобарска награда 1956) и са отвореним и затвореним пливачким базенима (арх. Мика Јовановић). Даље је подигнуто око 30 мањих или већих дечијих игралишта у парковима и стамбеним блоковима. Обављано

Хотел „Србија“ у „Шумицама“

L'hôtel «Srbija» à Šumice

Хотел „Метропол“ на Булевару револуције

ског зеленила, односно 33,6 m² по једном становнику.

По генералном урбанистичком плану треба остварити 25,0 m² по становнику јавног градског зеленила, односно 92,0 m² по особи шума и парк-шума у непосредној околини.

Међу новим градским зеленим површинама, поред поменутих у Новом Београду

је пошумљавање околних градских простора на за то повољним и планом предвиђеним теренима.

Међу спортске објекте наводимо још стадионе ЈНА (арх. Мика Јанковић), Црвене звезде (арх. Коста Поповић, арх. Радовановић), Омладински стадион на Карабурми, Студентски центар у градњи на Новом Београду, Спортске центре, рејонског зна-

чаја, на Врачару (арх. Стојан Максимовић), на Звездари („Спорт-пројект“), као и у другим општинама.

Инфраструктура

За заокружену информацију о послератном порасту и изградњи Београда — потребно је, макар и најкраће, подсетити на неке радове у изградњи саобраћајница и градске инфраструктуре. Овде се такорећи почињало из скоро самог почетка. Зато се морају истаћи велики напори на изградњи

стова (садашњи су резултат послератне градње). Подигнут је нови аеродром (чија је пристанишна зграда аутора архитектата Весне Матичевић, Софије Палигорић, Наде Филипон, Душанке Менегела и Владимира Ивковића, носилаца Октобарске награде за архитектуру). Гради се путничка жељезничка станица у Новом Београду и ранжирна жељезничка станица на Макишу. Од саобраћајница да још поменемо, опет у раду, Савску магистралу, поред низа других приступних путева граду.

На овом месту да се нешто више задржимо на аутопуту кроз Београд. То чинимо

L'hôtel «Metropol» sur le boulevard de la Révolution

Хотел „Славија“ на тргу Д. Туцовића

L'hôtel «Slavija» sur la place Dimitrije Tucović

градске мреже водовода и канализације, мрежа електрике, топловода (подизању далековода, трафостаница, топлана итд), на ПТТ и ТТ мрежама, аутоматским телефонским централама и другим објектима, постројењима радија и телевизије итд.

Исти напори су чињени и на оспособљавању и изградњи свих врста саобраћајница. Београд није имао ни способних мо-

и због његовог значаја у развоју града и због њега као објекта који је својеврстан израз урбанизма, инжењерско-грађевинског и архитектонског стваралаштва. Као такав он је један од примера грађевинско-конструктивног и архитектонско-урбанистичког тимског рада. Завршен и свечано пуштен у саобраћај почетком децембра 1970. године, аутопут кроз град је главна по-

дужна саобраћајница, према Генералном урбанистичком плану Београда. (Он је, док не буде једном изграђена обилазна деоница аутопута, уједно и савремени део ове значајне југословенске друмске магистрале од Љубљане и Заграда, кроз Београд за југ земље и, даље, за југ Европе). Већ као такв, он има изузетан значај у реализацији ГУП-а. Даље, под називом „Аутопут кроз Београд“ подразумевамо и неколико великих грађевинских и саобраћајних објеката, који сами собом представљају и засебне значајне објекте. То су: нови мост преко Саве, зван „Газела“, саобраћајна петља у више нивоа на „Мостару“, „Мостарска петља“ и објекат, такође у више нивоа, код биеше Аутокоманде. Сваки од ових објеката има своју просторну физиономију и грађевинско-техничку вредност.

Мост „Газела“ је значајно конструктивно решење, интересантно обликовано. Јединствен отвор моста преко Саве је 250 m, а мостовска конструкција је дуга 332 метра.

Чворови „Мостар“ и „Аутокоманда“, поред функционалних саобраћајних улога и конструктивних решења, имају и обликовне амбиције, па о њима треба говорити и у оквиру архитектуре београдских грађевинско-саобраћајних објеката.

Траса аутопута, дуга 9,3 km има два своја посебна дела: кроз Нови Београд и део кроз „стари“ Београд. Оба дела, сваки за себе, представљају одређене одговоре на сложена питања третмана оваквих важних градских магистрала: у равничарском делу града, какав је Нови Београд, и у провлачењу кроз историјски део града, какав је део пута кроз стари Београд.

У стварању ове пројектне документације учествовале су многе организације, од којих, као главне, наводимо: Урбанистички завод Београда, Дирекција за путеве, Дирекција за изградњу мостова, Пројектни биро електродистрибуције Београда, Завод за комуналну и стамбену делатност, Предузеће београдски водовод и канализација, Предузеће ПТТ саобраћаја, Дирекција за градско зеленило, Институт за путеве — Београд, Институт за водопривреду „Јарослав Черни“, у кооперацији са хидрауличком лабораторијом Грађевинског факултета, Југофунд — Београд, Геопремер — Београд, Завод за пројектовање железничких пруга, Пројектни биро ЖТП — Београд, Мостоградња, Преднапрегнути бетон — Београд, Хидропројект, Србијапројект, Косовпројект и Електрон — Београд.

Од бројних аутора, одговорних и главних пројектаната, пројектаната сарадника, на-

учних сарадника и консултаната — да поменемо: главне пројектанте аутопута арх. Бранислава Јовина и инж. Јована Катанића, затим одговорне пројектанте Дирекције за путеве инж. Дарка Лазића и инж. Надежду Крунић, као и главног пројектанта моста „Газела“ инж. Милана Ђурића.

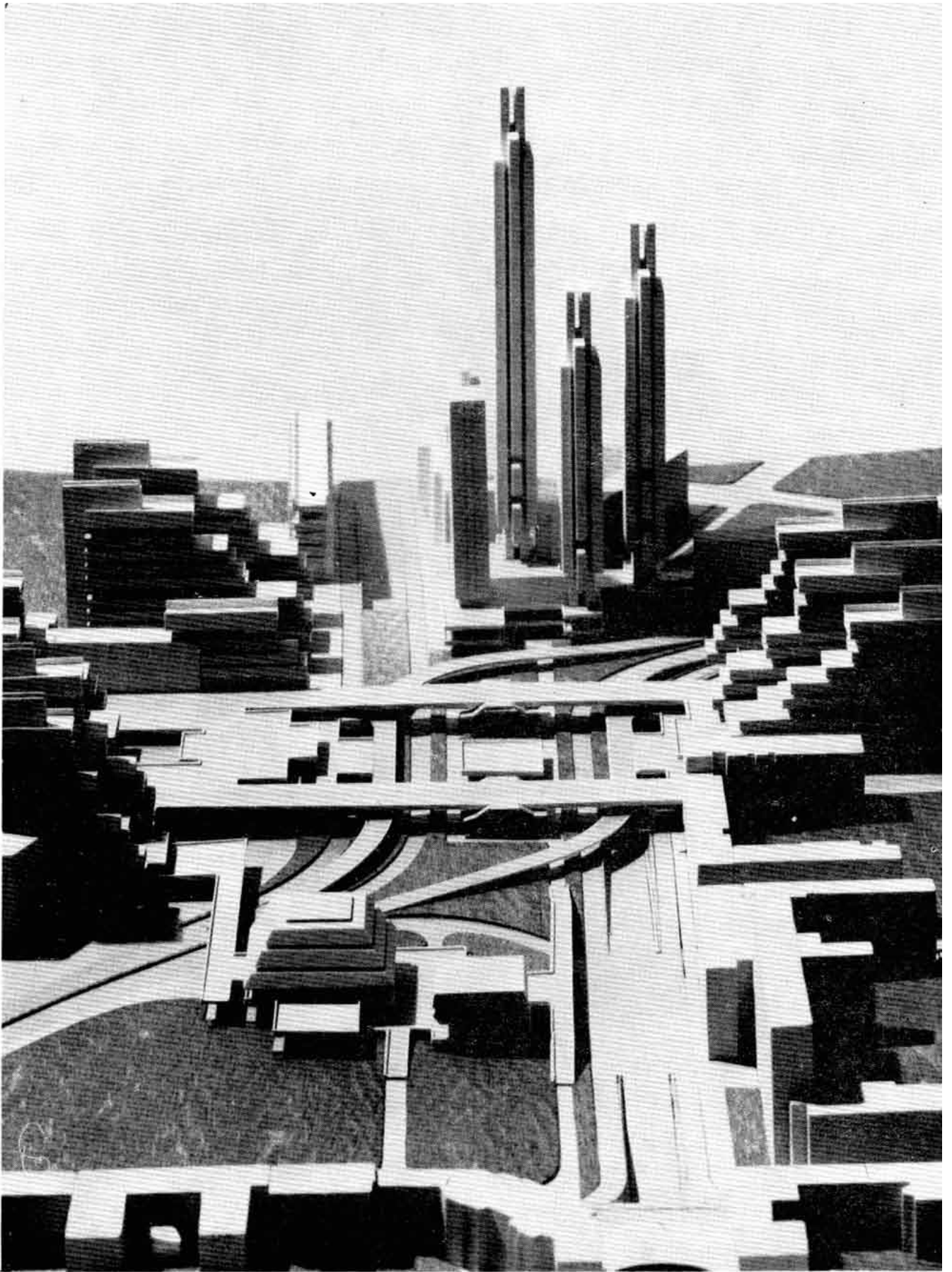
Уз овај значајан резултат у изградњи Београда, истовремено је завршен и денивелисани, тунелски, моторни пролаз испод Теразија, звани „Теразијски тунел“, као и нови пешачки подземни пролаз у Улици Моше Пијаде.

Ови резултати јасно говоре о оријентацији града на побољшавању саобраћајне ситуације, која је последњих година постајала све критичнија. Та оријентација је, како се види, у правцу безбеднијих пешачких кретања и денивелисања моторног саобраћаја у центру града а уједно, и у остваривању нових општеградских саобраћајница.

Свеукупан овај неимарски подухват је дело бројних наших стручњака, инжењера и техничара, урбаниста и архитеката, градитеља — који су кроз урбанистичке планове постављали и решавали просторне односе у граду, преко архитектонских пројеката и њихове реализације формирали нове градске целине, мењали лик старим деловима града. Он је дело и резултат напора стотине хиљада грађана Београда и земље у целини, дело, које је оформило многе од тих градитеља, стручњака, афирмисало урбанисте, архитекте, конструкторе, неимаре.

Да ли су поновљива прегалаштва каква је чинило становништво у оквиру Народног фронта, какве је чинила омладина у оквиру омладинских радних акција на обнови града у периоду 1944—1949. године, када су свака улица и сваки део града били делови општег градилишта?

Али не само обнова, и не само градња за протеклих четврт века — ту је и паралелан рад на развијању теорије и науке из области архитектуре и урбанизма. Међу носиоцима савремене архитектонске мисли, често срећемо имена која су истовремено и имена неимара. Па ипак поменимо неке. То су, од старијих: Никола Добровић, Милан Злокочић, Бранко Максимовић, Драгиша Брашован; затим из средње генерације: Хранислав Стојановић, Милорад Пантовић, Ратомир Богојевић, Владета Максимовић, Бранко Петричић, Оливер Минић, Милорад Мацура, Андрија Менделсон, Михаило Митровић; од млађих: Угљеша Богуновић, Ранко Радовић, Симиша Вуковић, Александар Ђокић.

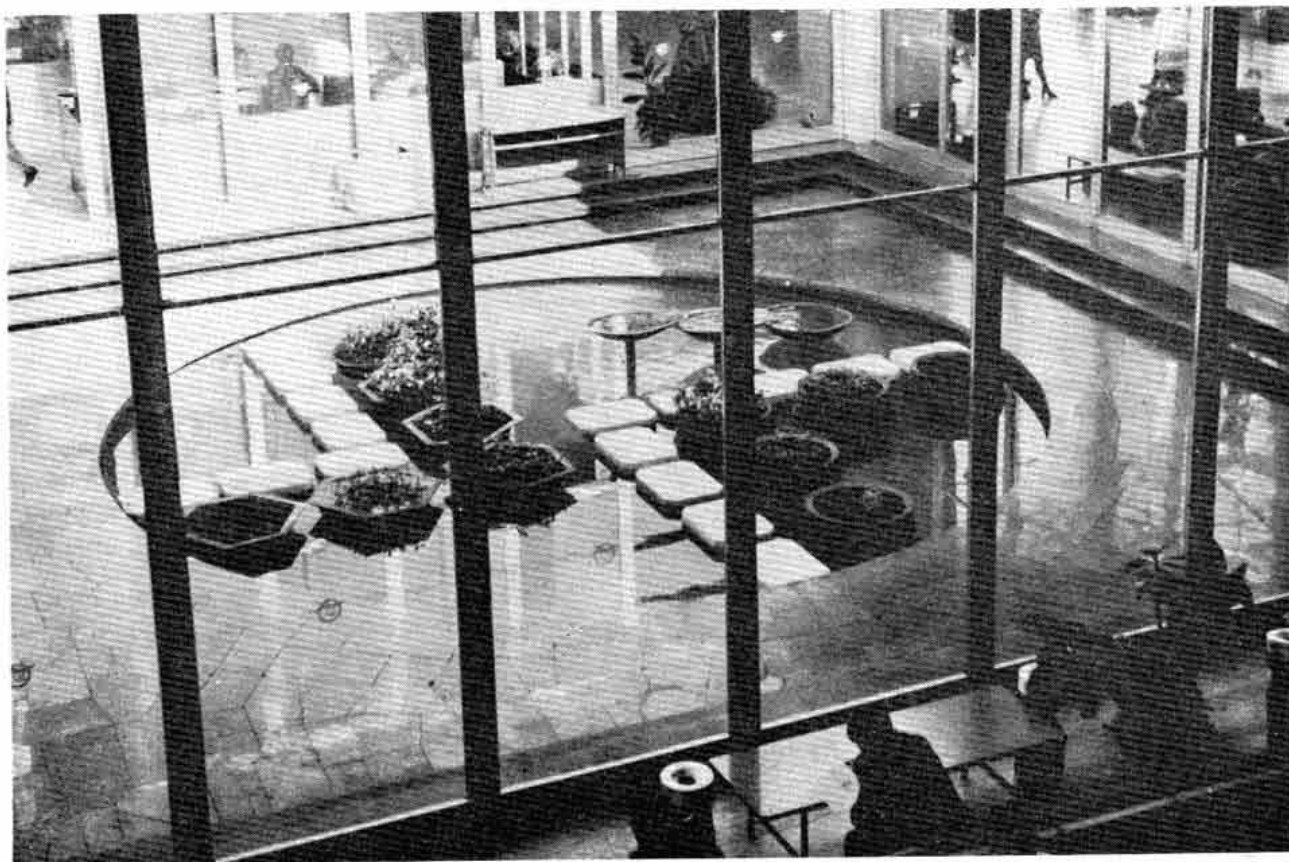
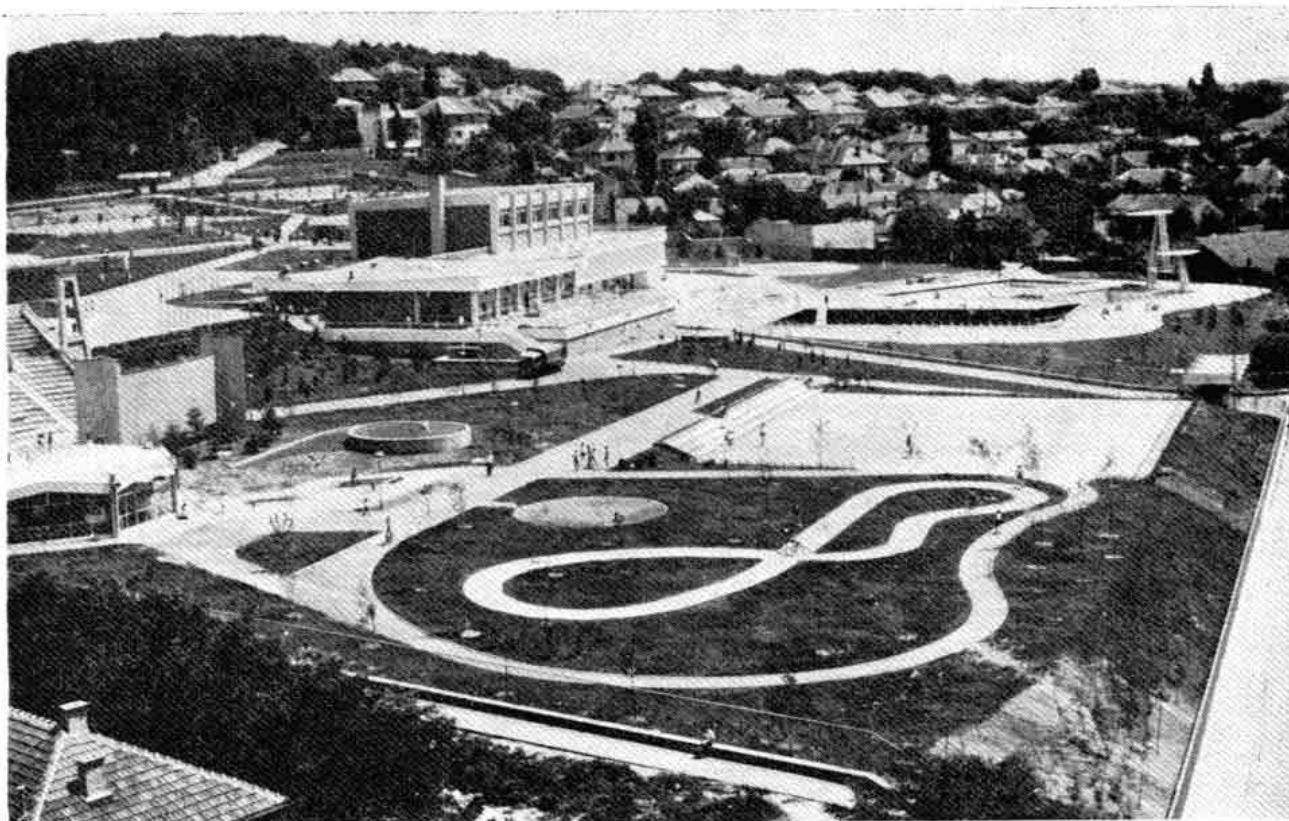

Једна од визија Трга Димитрија Туцовића Un projet envisagé pour la place Dimitrije Tucović

Ташмајдански комплекс — спортски објекти
L'ensemble de Tašmajdan — centre sportif

Стадион ЈНА у завршној фази грађења
Le stade JNA dans la phase finale de sa construction

Реонски спортски центар на Звездари
Centre de sport à Zvezdara

Део ентеријера пристанишне зграде аеродрома
L'intérieur de l'aérogare

Данас, када се завршава ревизија Генералног урбанистичког плана, налазимо се пред новим раздобљем изградње Београда. Просторно-урбанистичке смернице развоја града до 2000. године утврђују (уз педесетак научних установа и институција које сарађују са Урбанистичким заводом града) архитекти: Александар Ђорђевић, Милутин Главички, Смиља Каначки, Коста Карамага, Дарко Богосављевић, Стјепан Залежак, Миленко Јевтић, Љубомир Лукић, Стеван Милинковић, Владимир Петровић, Ранко Радовић, Борислав Стојков, Љубдраг Шимић; инжењери: Петар Лукић, Михајло Малетин, Ђорђе Радуловић, Велимир Томић, Милорад Теофиловић; прав. Владимир Маринко, соц. Ђуро Ђуровић, Др. Радомир Мишић, екон. Миланка Марјановић; и бројни други сарадници.

То су и урбанисти пројектанти детаљних и осталих урбанистичких планова, спроводиоци урбанистичке политике града (поред већ помињаних) архитекти: Леон Кабиљо, Драгутин Кадовић, Стојанка Стошић, Добривоје Барловац, Војислав Тошић, Зора Томић, Маруша Антић, Десанка Каћански, Ружица Петровић, Димитрије Павловић, Мирјана Петровић; инжењери Владета Ђорђевић, Ненад Тасић итд.

Кроз овај период изградње — Београд је трајно забележио вредна достигнућа својих градитеља. Управо зато он је био и полигон многих покушаја, а покатакд и неуспелих подухвата, али често и смелих идеја потврђених кроз реализацију.

Београд располаже бројним архитектонским пројектним организацијама, грађевинским предузећима; архитектурама и инжењерима свих струка актуелних за тимске пројектантске и извођачке радове, што све представља солидну основу за његов будући развој. Већина ових стручњака је афирмисала своје таленте и способности, који су често на високом југословенском и светском нивоу.

Од чињеница и ван стручњака зависе резултати у предстојећем раздобљу.

Данашњи Београд је млади град, без значајнијег удела трагова историје као сведочанства његовог великог трајања. Он је град са физиономијом која мање говори о давно прохујалим временима — а највише казује о протеклих последњих двадесет пет година. Он је зато нужно и израз свих противуречности и несклада града — још једном, ко зна по који пут у својој историји — оживљаваног и раслог из рушевина, ка велеграду.

Ми смо га приказали кроз извесне категорије пораста материјалног садржаја. Тај садржај је омеђио и неке одлике града као што је остварио и оквири за развијање одређених атмосфера у њему. Носиоци тих атмосфера су људи — грађани Београда. Зато бисмо се задржали и на неким градским целинама и амбијентима.

Без сумње је Калемегдан највредноснији такав простор, који садржи споменике од преко две хиљаде година живота Београда, он је и део града са кога се увек доживљава изванредан видик, један од ретких на свету, који открива величину природно-географског положаја Београда.

Кнез Михаилова улица је активан представник Београда из XIX века, до данашњих дана. Своју заокруженост постигао је и Студентски трг, а Теразије се надграђују као стални центар историјског Београда. Као такав, он надраста и модернизује се. Његови подземни пешачки пролази су зачеци дела центра у оквиру подземног урбанизма.

Трг Маркса и Енгелса, схваћен као шири градски простор између Теразија и Улице маршала Тита, са зградама Дома синдиката, „Борбе“, бивше зграде ЦК КПЈ, Савезном Скупштином, Пионирским парком и зградама Градске скупштине и Скупштине Србије (некадашњим дворовима), са Главном поштом и Ташмајданским парком — један је од ређих делова историјског града дефинисан и уређен у протеклом периоду.

Ту је комплекс генералштаба, завршен новом зградом ДСНО-а, који је свој урбанистичко-архитектонски печат добио између два рата. И, скоро овде да станемо. Међутим, своје коначно обликовање очекују Трг Републике, Славија (и цео централни потез до Теразија), Светосавски плато, Чубура, Црвени крст. Али израсли су и нови рејонски центри на некада периферним и раније ванградским деловима, као што су Душановачки трг на Вождовцу и центар на Бановом Брду.

У Земуну је дефинисан Карађорђево трг, везни градски простор са Новим Београдом. Физиономију историјског и савременог све више изражава централни део доњег Земуна. Полако се рађа градски амбијент на Сави — са објектима јавно-друштвеног садржаја у зеленилу са савским кејом од моста до ушћа.

Досадашњем обликовању града допринесли су и нови споменици, као и уређивање, обележавање и заштита историјских споменика, затим постављање скулптура у

слободним просторима, изградња фонтана, естетско уређење јавних градских простора, трговинских, угоститељских и других објеката, ноћно осветљење града итд. итд.

У целини узев, Београд је још увек више велико градилиште него што је изграђен. Он још трага за самоубличавањем — распет између жеља, планова и стварности.

ЛИТЕРАТУРА:

Часопис „Урбанизам Београда“, број 1 до 6.
Часопис „Архитектура и урбанизам“ број 41, 42.

Публикације: Генерални урбанистички план — Београд, 1950.

Нови Београд, 1961.

Изградња и реконструкција Београда, 1969. г.

Развој технике и привреде у Југославији 1945—1953. (архитектура и урбанизам).

Бранко Пешић, излагање на Скупштини града Београда, 25. септембра 1969.

Инж. арх. Братислав Стојановић, Београд на левој обали Дунава.

Инж. арх. Братислав Стојановић, Зеленило у просторном планирању, архитектура — урбанизам 56/57., 1969.

Аутопут кроз Београд, 1970.

Архивска грађа о раду Стручног савета за изградњу Београда на левој обали Саве.

Материјал — Развој културних делатности у Београду.

Студија Завода за проучавање културног развитка СР Србије, 1971.

LA CONSTRUCTION ARCHITECTURALE DE L'APRÈS-GUERRE À BELGRADE

Arch. Bratislav Stojanović

La construction architecturale de Belgrade au cours du quart de siècle écoulé est présentée comme faisant partie intégrante des efforts déployés par le peuple tout entier dans la reconstruction et l'édification du pays, des activités politiques et sociales dans la formation de nouvelles relations entre les hommes; comme étant l'expression de son développement urbaniste et de sa croissance et comme l'expression de la force créatrice des architectes et des urbanistes.

Elle est divisée en deux périodes: la première datant de la fin de 1944 à 1950 et la seconde datant de 1950 à 1970.

L'article contient des données et des informations nombreuses; elles constituent des indicateurs du point de vue quantitatif et de l'emplacement sur le territoire de la ville; l'article offre également des données concernant les auteurs des œuvres. Ici on ne trouve pas seulement les spécialistes professionnels mais aussi les facteurs qui ont joué un rôle important et souvent décisif dans la construction matérielle architecturale et urbaniste de la ville.

Tout ceci permet de concevoir en détail l'accroissement de la ville, les tâches accomplies et les problèmes pendants.

Dans ce contexte on dit dans l'article ce qui suit: Dans tout ceci et compte tenu du caractère de la présentation qui ne permet pas des procédés analytiques, nous n'avons pas pénétré plus avant dans l'appréciation professionnelle plus étroite, encore moins avons-nous recherché, vérifié ou essayé de prouver l'infailibilité des appréciations données ou des informations enregistrées çà et là concernant les auteurs des œuvres déterminées.

Pour la première période de temps on dit: écrire de cela consiste à écrire d'un Belgrade transformé de ruines en un immense chantier... écrire de ses constructeurs, de ses citoyens; des brigades du Front national, des premiers organes du pouvoir du peuple, du Parti, de la Jeunesse de Belgrade... écrire des premières inspirations et visions de nos urbanistes et de nos architectes, des rêves et des projets nés dans l'élan de la reconstruction et de l'édification.

La deuxième période de temps de 1950 à 1970 commence par un exposé sur la voie suivie dans l'élaboration du plan urbaniste général, procédure qui est l'expression de l'attitude théorique par rapport à la planification générale urbaniste du développement des villes et des agglomérations.

Pour l'élaboration du plan urbaniste général une «Direction pour le plan» fut formée. Cette institution réunit les forces techniques essentielles, urbanistes, communales, de l'architecture et du génie appelées à mettre en exécution le plan urbaniste général.

(Ce fait fut oublié et c'est pourquoi plus tard le procédé dans l'élaboration du plan, ses auteurs ainsi que l'activité théorique, pratique et urbaniste furent incomplètement compris)

La proposition la plus importante du plan général fut sans aucun doute le Nouveau Belgrade. Il représentait l'élan de nos désirs, de nos efforts dans la construction organisée et l'engagement de nombreux architectes urbanistes et de nombreux ingénieurs constructeurs. (L'article offre de nombreuses données sur tout cela)

C'est ainsi que le quart de tout les logements nouveaux construits se situent à Nouveau Bel-

grade; cette construction et ces travaux exécutés à Nouveau Belgrade sont les plus complets exécutés dans le cadre des communes, (avec tout ce qui les accompagnent). En plus, on a construit également de nombreux bâtiments d'utilité publique ainsi que des bâtiments pour le domaine industriel. Le Nouveau Belgrade est le représentant spécifique de l'architecture contemporaine et de l'urbanisme yougoslaves. De nouvelles constructions et des parties de la ville ont été réalisées ou sont en construction selon des projets choisis par la voie des concours yougoslaves. Les auteurs des projets approuvés à ces concours sont des architectes venant de presque toutes les républiques de la Yougoslavie.

L'article présente d'une manière méthodique l'envergure de la construction de Belgrade selon les espèces des constructions: les immeubles d'habitations, les bâtiments industriels, les bâtiments publics (scolaires, sanitaires, culturels, artistiques, commerciaux et d'approvisionnement, hôtels, foyers de tourisme, terrains et bâtiments de jeux et de sports;.....).

Un bref compte-rendu est également présenté concernant la réalisation et les résultats atteints dans le domaine des communications et des constructions d'infrastructure.

On y traite aussi des réalisations initiales de l'urbanisme souterrain. On y traite également des ensembles urbains ainsi que de la question de

synthèse artistique et esthétique dans les constructions de la ville.

Dans ce compte-rendu on constate l'accroissement évident du potentiel humain et professionnel pour les réalisations positives et futures des tâches amorcées et projetées. On dit, enfin, dans cet exposé que Belgrade possède de nombreux bureaux d'étude de projets d'architecture et d'entreprises de travaux publics, d'architectes et d'ingénieurs de différents métiers ainsi que d'autres experts et réalisateurs hautement qualifiés et indispensables pour les travaux d'équipe, les planifications scientifiques et les réalisations. En un mot, tout ce qui constitue une base solide pour son développement moderne à l'avenir. Des experts professionnels habitent Belgrade et leur présence garantit et promet à leur ville un avenir heureux. Parmi eux on trouve des experts qui ont acquis grâce à leur talents et à leur capacité une renommée à l'échelle mondiale. Toutefois, les résultats auxquels on s'attend dans la période à venir dépendent aussi de facteurs qui se trouvent en-dehors des cadres professionnels.

Le Belgrade d'aujourd'hui est une jeune cité, sans vestiges historiques plus importants comme témoignage de sa longue existence.

Dans l'ensemble Belgrade est toujours encore un grand chantier, plus qu'une ville définitivement construite. Il continue à rechercher son vrai visage au milieu des rêves, des projets et de la réalité.